

TÜRÜK

2021, Yıl/Year: 9, Sayı/Issue: 24, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 23.02.2021

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 01.03.2021

Sayfa / *Page*: 1-32

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Prof. Dr. İbrahim Şahin

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü

isahin312@gmail.com

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN İMZASIZ YAZILARI

Öz

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) modern Türk edebiyatının tanınmış şair, romancı, edebiyat tarihçisi, denemeci, çevirmen ve hikâyecilerindedir. Günümüzde birçok edebiyat araştırmacısı Tanpınar'la ilgili incelemeler neşretmiştir. Ancak Tanpınar'ın imzasız yazılarının olduğu bilinmemektedir. Aşağıdaki makalede Tanpınar'ın günümüzde bilinmeyen bazı imzasız yazıları incelenmektedir. Tanpınar'ın imzasız yazıları incelenirken, onun edebi ve siyasi fikirleri, aynı zamanda biyografisi göz önünde tutulmuştur. Bilindiği gibi Ahmet Hamdi Tanpınar 1943-1946 yılları arasında milletvekilliği yapmıştır. Onun yakın arkadaşı, şair ve piyes yazarı, Ahmet Kutsi Tecer (1901-1967) 1941 yılında Ankara'da yayımlanmaya başlanan *Ülkü Mecmuası*'nın idarecisi olunca Tanpınar da bu dergide yazılarını yayımlamaya başlar. Bilindiği gibi onun bazı şiirleri, hikâyeleri ve *Mahur Beste* adlı romanı bu dergide yayımlanmıştır. Fakat *Ülkü Mecmuası*'nda Tanpınar'ın imzasız yazılar yayımladığı bugüne kadar bilinmemektedir. Biz Tanpınar'dan kalan belgeleri incelerken, müsveddelerin birinde onun *Ülkü*'de imzasız yazılar yayımladığını ifade eden bilgilere rastladık. Bu sebeple *Ülkü Mecmuası*'nın bütün sayılarını inceledik. Tanpınar'ın diline yakın bulduğumuz imzasız yazıların hangilerinin ona ait olduğunu tespit ettik. Sonuç olarak, *Ülkü*'de Tanpınar'ın imzasız olarak yayımladığı on iki yazı bulunmaktadır. Ayrıca Tanpınar'a ait olup olmadığından emin olamadığımız başka imzasız yazılar da vardır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, Tanpınar'ın yazıları, Ülkü Mecmuası, Ülkü Mecmuası ve Tanpınar, İsmet İnönü ve Tanpınar, Milliyetçilik ve Tanpınar, Politika ve Tanpınar, İmzasız yazılar

THE UNSIGNED ARTICLES OF AHMET HAMDİ TANPINAR

Abstract

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) is a well-known poet, novelist, literary historian, essayist, translator and story writer of modern Turkish literature. Today, many literature researchers have published studies on Tanpınar. However, it is not known that Tanpınar has unsigned articles. In the following article, some of Tanpınar's unsigned articles, which are currently unknown, are examined. While examining Tanpınar's unsigned writings, his literary and political ideas as well as his biography were taken into consideration. As it is known, Ahmet Hamdi Tanpınar was a deputy between 1943-1946. His close friend, poet and playwright, Ahmet Kutsi Tecer (1901-1967), became the director of the Ülkü Magazine, which was started to be published in Ankara in 1941, and Tanpınar started to publish his articles in this magazine. As is known, some of his poems, stories and his novel Mahur Beste have been published in this magazine. However, it is not known that Tanpınar published anonymous articles in the Journal of Ülkü. While we were examining the documents left by Tanpınar, we came across information in one of the manuscripts stating that he published unsigned articles in Ülkü. For this reason, we examined all the issues of the Ülkü Journal. We determined which of the unsigned articles that we found close to Tanpınar's language belonged to him. As a result, there are twelve articles published by Tanpınar without signature in Ülkü. In addition, there are other unsigned articles that we are not sure whether they belong to Tanpınar or not.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, Tanpınar's writings, Ülkü Magazine, Ülkü Magazine and Tanpınar, İsmet İnönü and Tanpınar, Politics and Tanpınar, Unsigned articles

Giriş

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın biyografisi ve eserleri hakkında bugüne kadar neşredilen çalışmalarda onun imzasız yazılarının bulunduğu söz edilmez. Ancak Tanpınar'dan kalan evrak arasında bulunan 833 numaralı müsveddede Tanpınar, Ankara Halkevi'nin yayın organı olan *Ülkü Mecmuası*'nda 1941-1942'den itibaren imzasız yazılar neşrettiğinden ancak bu yazılara iki sebepten imza koymadığından söz etmektedir:

“Bu günkü krizi biraz evvelinden görenlerdenim. Daha 1941 3- 1944 yıllarında Ahmet Kutsi Tecer'in idare ettiği Ülkü'ye yazdığım bir kaç baş makalede daima rejimin realitesinden bahsetmiştim. Bu yazıların iki büyük tasavvuru vardı. Birincisi İkinci Cihan Harbinin içinde olduğumuzu fazla bilmekliğimdi. İkincisi tevazuum icabı imzasız olmalarıydı. Çoğu rejimin

resmi, yarı resmi günlerine aitti. Hemen hepsinde inandığım işleri överken öbür yandan hangi acı noktalardan bu güne (yani o zamana) hareket ettiğimizi söyler ve tenkitlerimi”¹

Müsveddede sözü edilen krizin muhtemelen 1960 ihtilaliyle ortaya çıkan siyasi kriz olduğunu ve bu ihtimalden hareketle Tanpınar’ın bu müsveddeyi ömrünün son yıllarında yazmış olabileceğini düşünebiliriz. Ahmet Kutsi Tecer’in idare ettiği *Ülkü Mecmuası*’nın iki devresi vardır. Birinci devresi 1933 senesinde (Sayı 1, 1 Şubat 1933) başlayıp 1941 yılında sona erer. Mecmuanın bu yıllar arasındaki sayılarının muhtevasını daha çok iktisat ve sosyoloji yazıları belirler. Ancak 1941 senesinin Ekim ayından itibaren Ahmet Kutsi Tecer’in idareciliğinde mecmuanın ikinci devresi başlar. *Mahur Beste*’nin tefrikasının da neşredildiği bu mecmuanın edebiyat, sanat ve fikir yazıları bakımından devrinin en iyi mecmualarından biri olduğu söylenebilir.

Tanpınar, yukarıya aldığımız müsveddede söylediğine göre 1941 yılının Ekim ayından itibaren *Ülkü Mecmuası* imzasız başyazılar neşretmiş olmalıdır. Nitekim mecmuanın 1 Birinci Teşrin 1941 tarihli ve 1 numaralı sayısı “Okuyucularımıza” başlığını taşıyan imzasız bir yazı ile çıkar. Bu yazıda özetle milli sanat davasının, milli düşünüşün, milli hayatın ne olduğu konusunda kavramsal tespitler vardır. Yazıda kullanılan birçok tavsif, kavram ve ibarenin arkasındaki dünya görüşü Ahmet Hamdi Tanpınar’ın az çok bildiğimiz görüşlerini hatırlatmaktadır. Mesela söz konusu yazının içinde şöyle bir paragraf vardır:

“Milli sanat dâvası, edebiyat da dâhil olduğu halde, milli düşünüş çerçevesi içinde ele alınmak lâzımdır. Bunun yolu, usulü ise millî hayatı her işin ve her düşüncenin çıkışı, kaynağı yapmaktır. Fakat bu da ancak halkın hayatı içine karışmak, ondaki hem maddî, hem manevî değerleri birbirinden ayırmadan ele almak, toplu yaşayışın nabzını tutmakla kabildir.

İşte biz bu işçiliğin adına millî düşünüş diyoruz. Millî düşünüşün temelleri hayat üzerine, iş üzerine, fayda üzerine kurulmuştur. Millî kültür dediğimiz de budur.

Hayatın hızı, içtimaî değerlerin bir kısmının boşlanmasını, bir kısmının da yenilenmesini hazırlar. Bu hal, millî hayatın birtakım değerlerden, başka birtakım değerlere doğru ilerlemesidir. Türkiye inkılaplarının Tanzimat’a, Tanzimat’ın daha öncelere göre durumları gibi. Millî hayat, böylece duraksız bir canlılıkla sürer. Şu halde millî düşünüşün usulüne göre, her şeyden önce hayatın hakikatine bağlı kalmak lâzımdır. Hakikate bağlı kalmak, en büyük yaşamak kuvvetidir. Millî hayatımızın, millî varlığımızın hakikatidir ki bizi kendine çekiyor.” (İmzasız, 1941: 1).

Görüldüğü gibi metnin dili Tanpınar dilinin temel prensiplerini, düzenlilik ve istikrar konusundaki hassasiyetlerini yansıtmamakla beraber, cümlelerin arkasındaki düşünce dünyası cemiyeti bir uzuv gibi kabul etmek bakımından, Tanpınar’ın entelektüel kimliğini hatırlatmaktadır.

Ülkü Mecmuası’nın ilk sayısındaki başyazının Tanpınar’a ait olup olmadığı konusundaki tereddüdümüzü ifade ettikten sonra diğer başyazılara geçebiliriz.

İmzasız Yazılar

Mecmuanın 16 Mart 1943 tarihli 36’ncı sayısında yayımlanan ve İsmet İnönü’nün ikinci defa cumhurbaşkanı seçilmesi (8 Mart 1943) üzerine yazılan “Cumhurreisimiz İnönü” başlıklı başyazı, Tanpınar dilinin benzetme, metafor ve istiarelerle münasebetini hatırlatan cümlelerden müteşekkildir.

¹ Cümle Tanpınar tarafından yarım bırakılmıştır.

İlk cümlesi “kendi iradesini temsil etmek yükünü ve şerefini” şeklindeki bir tamlamayı içeren yazı “mesut karar, memleketin bağrından kopan ses, kaderin zalim yüzü, “kunt ve kutlu el”, Türk milletinin bahtını avucunda tutmak, yaşam iradesi gibi okuyucunun Tanpınar metinlerinden aşına olduğu ifadelerle devam eder.

Tanpınar dilinin genişleme imkânlarından biri ve belki de en önemlisi öznenin yer değiştirerek aynı olguyu farklı kimliklerle görmesi ve yorumlamasıdır. Yazının mevzuu ne olursa olsun Tanpınar dili sürekli yer değiştirdiğinden mevzuya iştirak eden her figürün makul miktarda analizini temin eder. Tanpınar, hem “Cumhurreisimiz İnönü” başlıklı yazıda, hem de Atatürk hakkındaki bilinen yazılarında kendi adına değil, Türk milleti adına konuşan bir özneye dönüşür:

“Türk milletinin savaşta ve barışta ve bin türlü başarı içinde yakından tanıdığı İsmet İnönü’ye mukadderatını emniyetle teslim etmesi kadar tabii bir şey olamazdı. Fakat bu tabii hâdisenin mânasını değiştirmez. Onun ehemmiyetini bütün genişliğiyle görebilmek için, korkunç harp kasırgası içinde yanıp tutuşan dünya etrafından bu haberin nasıl bir sevinçle ve alâkayla selâmlandığını düşünmek yetişir.

Doğrusu bu ki, bütün dünyayı saran sinir yorgunluğu ve kan kokusu içinde bu seçimde tecelli eden asil irade ve isabet, insanlığın arkada bıraktığı mesut günlere ait bir sevinç dalgası gibi esti. Buna kimse teaccüp edemez. Çünkü dört harp senesinden beri birbirinin ölümüne susamış görünen muhasımlar, yalnız onun adı etrafında, birbirleriyle aynı hayranlıkta birleştiler. Bugün ise, vaziyeti itibarıyla, birçok meselelerin düğüm noktası olan bir memlekette, yaşamanın ve ölümün mânasını çok iyi bilen bir milletin bu ismin etrafında çözülmez bir kütle halinde birleştiğini görüyorlar ve bu kendilerine, mukadderatlarının bahis mevzuu olduğu tehlikeli karanlık içinde güvenebilecekleri tek nokta oluyor. Onlar biliyor ki İsmet İnönü adı emniyet ve sulhun kendisidir.”

Cumhurreisimiz İnönü başlıklı yazının İkinci Dünya Savaşı senelerinde yazılmış olmak bakımından da ayrı bir önemi vardır. Çünkü savaşın bütün hararetiyle devam ettiği bu senelerde İsmet İnönü, Türkiye’yi İkinci Dünya Savaşı’na sokmamış, bütün olumsuzluklara rağmen, bu seneleri ülkenin savaşız geçirmesini sağlamıştır. Tanpınar yazının daha üçüncü paragrafında İkinci Dünya Savaşı’na telmihen, dilinin aşına olduğumuz malzemesiyle şunları söyler:

“Türk milleti öz evladı İnönü’yü başında görmekle bahtiyardır. Çünkü onu tanır. Onun da kendisini, kudretini ve değerlerini, isteklerine ve eksiklerini, hayat yolundaki büyük güçlüklerini çok iyi tanıdığını bilir. Bilir ki bu çelik bakışlı adam imkânsız denecek derecede kuvvetli bir realite duygusuna maliktir. Yurtaşısı ile bütün içtimaî farkların üstünden hemhâldır. Kısr vâdilerin, izbe köylerin, iş hayatına henüz uyanan kasabaların, yer altında uyuyan madenlerin, asırlarca hakkı yenmiş insanların kaygısı ondadır.”

Anadolu ile İnönü arasında kurduğu alegorik münasebetler ise sanki Tanpınar’ın roman ya da denemelerinden alınmış satırların, bağlamından koparılıp bu yazıya eklendiği intibainı bırakmaktadır. *Huzur* veya *Beş Şehir*’in Anadolu coğrafyasından, Anadolu insanının gündelik hayatından, türkülerden ve masallardan söz eden sayfalarında bulabileceğimiz satırlarını hatırlatan aşağıdaki paragrafın cümleleri İsmet İnönü ile coğrafyayı birleştirerek, bir bütünlük ima eder. Bu satırların arasından İsmet İnönü bir efsane kahramanı gibi görünmektedir:

“O, Anadolu yollarındaki gurbetin, memleket türkülerindeki hasretin eski âşinasıdır. Pınarlarımızın sesinden anlar ve dağlarımızın tepelerini örten dumanların heybetli mânasını kendi içinde duyar. Yetimlerin, dulların, ocağını vatan uğrunda söndürmüş ihtiyarların gözlerindeki parıltının sırrını bilir. İşle nasırlaşmış eli sıkılmaktan, ıstırapın kemirdiği çehreyi okşamaktan bıkmaz. Bir insan çehresinde gözyaşının ve alın terinin nasıl ebediyete kadar parlayacak bir yıldız olduğunu ve onlara dikkat edilirse yolun nasıl kendiliğinden aydınlanacağını onun kadar iyi bilen hiç kimse yoktur. O, bu memleketin meseleleri içinde, onların kavurucu ihtiyaçlarını ve zaruretlerini anne sütü gibi emerek yetiştir. Gene milletimiz bilir ki onun asıl kalbinde bizim kalbimiz, yaşamak aşkımız, başarı ve zafer susuzluğumuz, hürlük irademiz çarpar. Hakikatte o, bizi teşkil eden manevî kıymetlerin, uzun tarih içinde Türk milletini, yaşamanın ve ölümün efendisi yapan büyük kıymetlerin ta kendisidir.”

“CUMHURREİSİMİZ İNÖNÜ

Son günlerin en mühim hâdisesi, yeni Meclis tarafından İsmet İnönü'nün yeniden Cumhurreisliğine seçilmesidir. Türk milleti, Atatürk'ün ölümünden sonra, kendi iradesini temsil etmek yükünü ve şerefini ona vermişti. 8 Mart 1943 günü, yeni seçtiği vekilleriyle bu mesut kararını, bütün cihan karşısında ve memleketin bağrından kopan tek bir ses halinde, bir daha tekrarladı. İnönü'nde Sakarya'da adı şeref ve kahramanlığın timsali olan harp sahnelerinde milletin mukadderatını elinde tutan, kaderin zalim yüzünü iradesi ve isabetli kararlarıyla değiştiren, bize bugünü ve içinde yaşadığımız barış başta olmak üzere onun nimetlerini hazırlayan kunt ve kutlu el, yeniden Türk milletinin bahtını avucunda tutuyor. Yeniden onun iradesinde bizim hürlük ve hâkimlik aşkımız konuşacak, yaşama irademiz kendisini gerçekleştirecek.

Türk milletinin savaşta ve barışta ve bin türlü başarı içinde yakından tanıdığı İsmet İnönü'ye mukadderatını emniyetle teslim etmesi kadar tabii bir şey olamazdı. Fakat bu tabii hâdisenin mânasını değiştirmez. Onun ehemmiyetini bütün genişliğiyle görebilmek için, korkunç harp kasırgası içinde yanıp tutuşan dünya etrafından bu haberin nasıl bir sevinçle ve alâkayla selâmlandığını düşünmek yetiştir.

Doğrusu bu ki, bütün dünyayı saran sinir yorgunluğu ve kan kokusu içinde bu seçimde tecelli eden asıl irade ve isabet, insanlığın arkada bıraktığı mesut günlere ait bir sevinç dalgası gibi esti. Buna kimse teaccüp edemez. Çünkü dört harp senesinden beri birbirinin ölümüne susamış görünen muhasımlar, yalnız onun adı etrafında, birbirleriyle aynı hayranlıkta birleştiler. Bugün ise, vaziyeti itibariyle, birçok meselelerin düğüm noktası olan bir memlekette, yaşamanın ve ölümün mânasını çok iyi bilen bir milletin bu ismin etrafında çözülmez bir kütle halinde birleştiğini görüyorlar ve bu kendilerine, mukadderatlarının bahis mevzuu olduğu tehlikeli karanlık içinde güvenebilecekleri tek nokta oluyor. Onlar biliyor ki İsmet İnönü adı emniyet ve sulhun kendisidir.

Türk milleti öz evladı İnönü'yü başında görmekle bahtiyardır. Çünkü onu tanır. Onun da kendisini, kudretini ve değerlerini, isteklerine ve eksiklerini, hayat yolundaki büyük güçlüklerini çok iyi tanıdığını bilir. Bilir ki bu çelik bakışlı adam imkânsız denecek derecede kuvvetli bir realite duygusuna maliktir. Yurttaş ile bütün içtimaî farkların üstünden hemhâldır. Kısır vâdilerin, izbe köylerin, iş hayatına henüz uyanan kasabaların, yer altında uyuyan madenlerin, asırlarca hakkı yenmiş insanların kaygısı ondadır.

O, Anadolu yollarındaki gurbetin, memleket türkülerindeki hasretin eski âşinasıdır. Pınarlarımızın sesinden anlar ve dağlarımızın tepelerini örten dumanların heybetli mânasını kendi

içinde duyar. Yetimlerin, dulların, ocağını vatan uğrunda söndürmüş ihtiyarların gözlerindeki parıltının sırrını bilir. İşle nasırlaşmış eli sıkılmaktan, ıstırapın kemirdiği çehreyi okşamaktan bıkmaz. Bir insan çehresinde gözyaşının ve alın terinin nasıl ebediyete kadar parlayacak bir yıldız olduğunu ve onlara dikkat edilirse yolun nasıl kendiliğinden aydınlanacağını onun kadar iyi bilen hiç kimse yoktur. O, bu memleketin meseleleri içinde, onların kavurucu ihtiyaçlarını ve zaruretlerini anne sütü gibi emerek yetişmiştir. Gene milletimiz bilir ki onun asıl kalbinde bizim kalbimiz, yaşamak aşkımız, başarı ve zafer susuzluğumuz, hürlük irademiz çarpar. Hakikatte o, bizi teşkil eden manevî kıymetlerin, uzun tarih içinde Türk milletini, yaşamanın ve ölümün efendisi yapan büyük kıymetlerin ta kendisidir.

Hâdiselerin sakınılmaz bir kader mahiyetini aldığı böyle sarsak bir devirde talihimizi onun sağlam ellerinde görmek kadar bize güven veren bir şey yoktur. Çünkü hepimiz biliriz ki yapıcı ve yaratıcı sulhun bu asıl âşığı, icap ederse, kendisine emanet ettiğimiz kudretleri mukadderatın terazisine en mesut şekilde fırlatmanın sırrına da sahiptir.

Bundan yirmi üç yıl önce vatan coğrafyası içinde dolaştıkça, her adım attığı yerden, bir yıldız kümesi ezilmiş gibi, zafer ve hürlük aydınlığının fişkırdığını gördüğümüz büyük adama bizim ve dünyanın tam bir inancı vardır” (İmzasız 1943a: 1).

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Ülkü*’de imzasız neşrettiği yazılar arasında, yine İnönü hakkında yazılmış iki yazı daha vardır. Bunlardan biri 16 İkinci Kânûn 1944; diğeri de 1 Nisan 1944 tarihli. Birinci İnönü başlıklı 16 İkinci Kânûn 1944 tarihli yazı başlığından da anlaşılabilceği gibi Birinci İnönü Savaşı’nın yıldönümü münasebetiyle yazılmıştır. Tanpınar bu yazısını- Birinci İnönü zaferinin tarihi 10 İkinci Kânûn 1921’dir – Birinci İnönü zaferinin yıldönümü münasebetiyle yazmıştır. Yazının Tanpınar dilinin aşına olduğumuz tavsif sıfatlarıyla mücehhez ilk paragrafları aşağıdadır:

“10 İkinci kânun Türk milleti birinci İnönü muharebesinin yirmi üçüncü yıldönümünü idrâk etti. Bütün memleket, mânâsı herhangi bir zaferin üstünden aşan, ve daha doğrusu zafer kelimesinin hakiki mânâsını bize bir kere daha öğreten bu mesut hâdiseyi bu sene de lâıyk olduğu ehemmiyetle kutladı.

Birinci İnönü, İstiklâl Savaşının ilk büyük ve elemli safhasını kapatması itibariyle mühimdir. O birbiri arkasınca gelecek ve neticede vatani yeniden kurtaracak olan bir yığın zaferin ilki, yani Türk istiklâlinin güçlkle, bin türlü fedakârlıkla açılan kapısıdır. Millî hareket içte ve dışta kendisini besleyecek olan emniyeti onunla kazanır.

Bu küçük konuşmada altı gün süren ve gerçekten gerek kumanda ve İdare başarısıyla ve gerek şahsî fedakârlık ve kahramanlık itibariyle eşsiz olan bu çetin ve nisbetsiz savaşın bütün teferruatını anlatacak değiliz. Haçlı dalgalarından sonra Türk Anadolu’da geçen bu ilk muharebe büyük bir hareket muharebesi oldu ve millî ruhun, millî imanın, birlik fikrinin, yaşama aşkının nelere muktedir olduğunu bir kere daha bütün dünyaya gösterdi. Yaralı arslan, kendisini avlamak iddiasında olanı ininin önüne kadar çekti ve orada parçaladı.”

Yazının büyük bir kısmı Birinci İnönü muharebesinin tarihi ehemmiyeti hakkındadır. Anadolu coğrafyasının ve Anadolu insanının şartlarından da söz eden Tanpınar, çok sonraları -1949 *Sahnenin Dışındakiler*- başka şekillerde yorumlayacağı bir dönem hakkında birçok bakımdan kuvvetli metaforlarla konuşmaktadır:

“Ana vatan! O günlerde sen mazlum ve cefakeş talihinle, ümidinle, vazife duygunla ne kadar büyük ve güzeldin! Arslanlar gibi kükrüyordun, gök kubbe içtiğin antla çınılıyordun.

Bütün millet tek bir kütle halinde nefse güvenmenin, inancın kalesi olmuştu. Her ölümümüz bizi bir misli çoğaltıyor, her felâket bir kere daha imanımızı artırıyor.

Her köy, her yol başı, her tümsek, her taş tek başına bir kader gibi istilâ ordusunun önüne dikiliyordu.

İman, Bozkırın üzerinde geniş ve kurtarıcı dalgalarla esiyordu. Hain savaş, ölüm dört taraftan en haşin yüzüyle karşımıza çıkmıştı. Esir İstanbul ve Trakya bir yara gibi kanıyor, İzmir yanıyor. Adana, Maraş, Urfa, Antep, aşağıda kaderin zalim ağını yırtmak için dişiyle tırnağıyla didiniyor, yukarda asırlık serhad boyunda Erzurum, Şimal hudutlarının emniyetini temin için çırpınıyor, ve garpte bütün Anadolu, tarihinin şeref aynası denize kavuşmak için durmadan, dinlenmeden ateşe atılıyor.

Yangın her tarafta idi. Fakat birinci ve ikinci İnönü'nün Sakarya'nın, Dumlupınar'ın çocukları bu dumanın ve alevin arasında yarının büyük fecrini gördükleri için mesut ölüyorlardı.”

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın devrinin entelektüel atmosferiyle ayrışması yazılardan anlaşıldığı kadarıyla tam da bu senelere tekabül etmektedir. *Huzur* yazarı bu yıllarda, hakikaten bahsini ettiğimiz yazılarda bol bol kullandığı metaforların tesiri altında yakın tarihin trajik hadiseleri ve Türk milletinin büyük mücadelesi konusunda samimi kanaatlere sahiptir. Fakat aynı senelerde Türkiye de dünya da çok ciddi bir değişim geçirmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın dünyayı iki kutuplu bir geleceğe doğru sürüklediği bugünlerde Türkiye'yi harbe sokmak amacıyla çok ciddi istihbarî faaliyetler yürütülmektedir. Bu sebeple vatan, millet, İstiklal harbi, Cumhuriyetin ilanı, Türklük, Türk milleti gibi büyük ve yüksek kavramların o yılların şartlarında ayrı bir önemi olsa gerektir. En azından Tanpınar'ın kendi çevresinin söz konusu kavramlara bakışı bir süre sonra değişse bile, Tanpınar zihninin bu kavramlarla olan münasebetinin değişmesi uzun zaman alacaktır. Kullandığı metaforlardan anlaşıldığı kadarıyla, Tanpınar, devrinin entelektüel atmosferinden yavaş yavaş uzaklaşmaktadır. Nitekim 1946 yılında tefrika edeceği *Huzur*'da, bu dilin inşa ettiği muhayyel coğrafyanın büyük bir gürültüyle çöktüğünü görürüz. Bu kadar metaforik bir dilin kullanıcı özneyi, trajik figürün kaderine ortak eden bir empatiye yol açacağı açıktır:

“KONUŞMA: BİRİNCİ İNÖNÜ

10 İkinci kânun Türk milleti birinci İnönü muharebesinin yirmi üçüncü yıldönümünü idrâk etti. Bütün memleket, mânâsı herhangi bir zaferin üstünden aşan, ve daha doğrusu zafer kelimesinin hakiki mânâsını bize bir kere daha öğreten bu mesut hâdiseyi bu sene de lâıyk olduğu ehemmiyetle kutladı.

Birinci İnönü, İstiklâl Savaşının ilk büyük ve elemli safhasını kapatması itibariyle mühimdir. O birbiri arkasınca gelecek ve neticede vatani yeniden kurtaracak olan bir yığın zaferin ilki, yani Türk istiklâlinin güçlkle, bin türlü fedakârlıkla açılan kapısıdır. Millî hareket içte ve dışta kendisini besleyecek olan emniyeti onunla kazanır.

Bu küçük konuşmada altı gün süren ve gerçekten gerek kumanda ve İdare başarısıyla ve gerek şahsî fedakârlık ve kahramanlık itibariyle eşsiz olan bu çetin ve nisbetsiz savaşın bütün teferruatını anlatacak değiliz. Haçlı dalgalarından sonra Türk Anadolu'da geçen bu ilk muharebe büyük bir hareket muharebesi oldu ve millî ruhun, millî imanın, birlik fikrinin, yaşama aşkının nelere muktedir olduğunu bir kere daha bütün dünyaya gösterdi. Yaralı arslan, kendisini avlamak iddiasında olanı ininin önüne kadar çekti ve orada parçaladı.

Ana vatan! o günlerde sen mazlum ve cefakeş talihinle, ümidinle, vazife duygunla ne kadar büyük ve güzeldin! Arslanlar gibi kükrüyordun, gök kubbe içtiğin antla çınılıyordu.

Bütün millet tek bir kütle halinde nefse güvenmenin, inancın kalesi olmuştu. Her ölümümüz bizi bir misli çoğaltıyor, her felâket bir kere daha imanımızı artırıyor.

Her köy, her yol başı, her tümsek, her taş tek başına bir kader gibi istilâ ordusunun önüne dikiliyordu.

İman, Bozkırın üzerinde geniş ve kurtarıcı dalgalarla esiyordu. Hain savaş, ölüm dört taraftan en haşin yüzüyle karşımıza çıkmıştı. Esir İstanbul ve Trakya bir yara gibi kanıyor, İzmir yanıyor. Adana, Maraş, Urfa, Antep, aşağıda kaderin zalim ağım yırtmak için dişiyle tırnağıyla didiniyor, yukarda asırlık serhat boyunda Erzurum, Şimal hudutlarının emniyetini temin için çırpınıyor, ve garpte bütün Anadolu, tarihinin şeref aynası denize kavuşmak için durmadan, dinlenmeden ateşe atılıyor.

Yangın her tarafta idi. Fakat birinci ve ikinci İnönü'nün Sakarya'nın, Dumlupınar'ın çocukları bu dumanın ve alevin arasında yarının büyük fecrini gördükleri için mesut ölüyorlardı.

Her tarafta büyük bir iş için kendini feda etmenin hazzı vardı; herkes millet dediğimiz ebedî bütünün içinde kendini kaybetmenin saadetiyle sarhoştı. Millî hayatın temeli inanç, dirlik gündelik ekmeğimizdi. Bu hengâmenin ortasında her gün vatan coğrafyasının bir köşesi aydınlanıyor, her hangi bir yer ismi kara toprağa sızmış şehit kaniyle, birden bir yakut külçesi haline geliyor, kutlu bir mihrap gibi ebedî bir kurtuluş vadiyle tütüyordu.

Güzel ve mübarek Anadolu toprağı, cefakeş anne! Kader gecesinde, bu meşalelerin aydınlığında senin için döğüşük. İstanbul için, Bursa ve Edirne için, İzmir için, Maraş, Antep için, Denizli, Eskişehir, Balıkesir, Kütahya ve Adana için ve bu memleketlerin hepsinden daha güzel bir memleket olan müstakil, hür ve mesut yarın için döğüşük.

Anadolu kadını dört sene memleket haritasını köy ve kaya adlariyle baba, oğul, eş ve kardeş mezarı olarak ezberledi. Dört sene, kitabının üstüne eğilmiş genç mektepli Afyondan, İzmir'den Ankara'ya giden yolları ruh tüten bir kehkeşân gibi seyretti. Ara sıra yorgun gözlerinin önünde bu yollar silinir, aydınlık kehkeşân sadece muzaffer bir kumandan adı olurdu.

Türk anneleri, vatan Çanakkale destanını yaşarken çocuklarına Mustafa Kemal'in adını öğretmişlerdi. Birinci İnönü'den sonra millet, tarihinin semasında yeni bir yıldızın, genç kumandan İsmet Beyin doğduğunu gördü.

Bu ad, ümit ve şeref ağacının ikinci meyvası idi. Evet Türk Milleti, İsmet İnönü'nün asıl bu muharebede, kaderini ilk defa ve o kadar açık bir şekilde yendiği bu altı günün çetin imtihanında bütün büyüklüğüyle tanıdı ve ona inandı. Birinci İnönü'nün bir kazancı da Millî Şeftir.

Bugün Türk Milleti kendisine, tarih ve talihinin bu kadar kesin bir dönemeci olan bu zaferi (onu tamamlayan diğer zaferlerle beraber) kazandırmanın emri altında, o günlerdeki ruh birliğinin ve imanının devamı olan bir birlik ve imanla yine tek bir külçe halinde yaşıyor. Etrafında kaynaşan tehlike cehennemi ne olursa olsun, bu kutlu ve mutlu iradenin, bu azimli kumandanın kendisini ve haklarını daima koruyacağına, kendisine daima en doğru ve en şerefliyi temin edeceğine inanıyor.

Dersini bütün tarihinden alan milletimiz, birliğin ve milli inancın nasıl yıkılmaz, yenilmez bir kudret olduğunu bilir. *ÜLKÜ*, bu imanla, birinci İnönü'nün yıldönümünü, bu muharebenin

muzaffer kumandanına ve onun şerefle temsil ettiği millet ve orduya, bu zaferi kanlarıyla tarihe yazmış olanların evlâtlarına, dullarına gelecek güzel günlerin bir müjdesi kutlar” (İmzasız 1944a: 1).

İkinci İnönü başlıklı ve 1 Nisan 1944 tarihli yazı, adından da anlaşılabilceği gibi İkinci İnönü muharebesi hakkındadır ve yıldönümü münasebetiyle yazılmıştır:

“Türk milletinin takviminde Nisanın ilk gününün çok hususi bir yeri vardır. O ikinci İnönü Zaferi’nin günüdür. Yani Birinci İnönü’nde bir fidan gibi dikilen umut ağacının yeşerdiği, dal budak saldığı gündür.

İstiklâl Savaşı’nın tarihi, silâhla imanın beraberce kazandıkları bir zaferin tarihidir. Pek az millete, her anında bu kadar büyük ve bu kadar haklı olan bir dâvayı başarmak nasip olmuştur. Gene pek az millet bu kadar çaresiz bir anda, bu kadar büyük bir yaşama aşkı göstermiştir. Mazlumduk, mağluptuk silâhsızdık. Bütün bir düşman âleminin ortasında, başka bir dünyada imişiz gibi yalnız bulunuyorduk.”

Paragrafın devamında İstiklal savaşı şartlarından söz eden Tanpınar, İstiklal savaşının silahla imanın beraberce kazandıkları bir zaferin tarihi olduğunu söyler. Ona göre “pek az millete” bu kadar haklı bir davayı başarmak nasip olmuş; “pek az millet” bu kadar çaresiz bir anda, bu kadar büyük bir yaşama aşkı göstermiştir.

Birinci Dünya Savaşı’nın yol açtığı trajik sonuçlardan da söz eden *Beş Şehir* yazarı, konuyu İkinci İnönü muharebesine getirerek, bu zaferin, Türk milletini –Tanpınar “bizi” diyor- Dumlupınar’a götüren yolun ilk merhalesi olduğunu söyler. Ve Tanpınar her zaman olduğu gibi Türk milleti adına konuşur:

“İkinci İnönü, bizi Dumlupınar’a götüren yolun ikinci merhalesidir. Başarılacak işin ne kadar çetin olduğunu onunla anladık. Fakat içinden sıyrılmaya çalıştığımız kâbustan onun ışığında kurtulduk. Son iki yüz yıllık tarihimizi yapan hazin ve kanlı mağlubiyetlere Birinci, İkinci İnönü Harpleri son verir. Haklı bir davanın uğrunda döğüşmek kadar güzel ve ruh doyurucu şey yoktur. Fert olarak insanoğlu, hayatının en cömert taraflarını burada yaşar.

Cemiyetler için ise şartlar ne derece ağır olursa olsun, bu kendi kendisinin yeni baştan idrâk etmenin en güzel, en büyük yoludur. Kaldı ki İstiklâl Savaş’ında dava kendi davamızdı, zar kendi istiklâl ve hayatımız için atılmıştı.

Bununla beraber bu muharebenin neticesinde sadece Türk davası halledilmiyordu; onda insanlık için en iyi derslerden biri vardı. İnönü’nde, Sakarya’da Dumlupınar’da dökülen kanlardan, insanlık istese ve bu dersi alabilse gerçek kardeşlik ağacı yetişebilirdi. Fakat meseleler o kadar çetrefildi ve iktisadî şartlar, büyük gelişmeler insanlığı öyle bir çıkmaza tıkmıştı ki bu ve buna benzer tecrübelerden tam istifade etmek kabil değildi.”

Tanpınar’ın İkinci İnönü yahut Cumhurreisimiz İnönü gibi daha çok tarihi olaylarla ilgili yazıları da tıpkı edebi metinlerindeki alegorik süreçlerin doğasına benzer şekilde toplumsal ve evrensel olana doğru evrilir:

“Bugün bütün dünya, bu meselelerin tasfiyesi için çarpışıyor. Bu belki de bugünkü medeniyetin tasfiyesi olacaktır. Dört bir yanımızda yangın var. Asırlardır mukadderatını eline geçirmiş, ihtiraslara tarih kadar eski hikmetinin içinden istihfafla bakan durulmuş Asya, aşiret kavgasından büyüğünü görmemiş olan iç Afrika bile yangından kurtulamadı. Dünyanın bütün suları, rengi

insan kaniyle değişmiş olarak akıyor. Her an bu geniş yangından bir kıvılcım memleketimize sıçrayabilir. Fakat Türk milleti, hâdiselere emniyetle bakıyor. Çünkü İstiklâl Savaşı'nın tecrübesini geçirmiştir. Çünkü takviminde Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya muharebesi, Afyon Dumlupınar gibi zaferler, bir yıldız kervanı gibi birbirini kovalar. Bunlar lüzumsuz bir şan ve şeref hırsının içinde insan kanını boş yere yakan ve ter tarafından baktığımız zaman istilâcı bir kazanç iptilâsının siyahlığını gösteren yapmacık fenerler değildir. Bunların içinde istiklâl aşkı ve yaşama inancı tüter. Bunlar ruh cevherinin güneşidirler. Türk milleti, bu iman kendisinde oldukça, vatanın üstünde esen her fırtınanın geçici olacağına, yaşamak isteyen bir milletin muhakkak yaşayacağına emindir.”

Görüldüğü gibi Tanpınar, insanlığın Birinci ve İkinci İnönü zaferlerinden ders çıkarması gerektiğini; şayet öyle olsa idi “gerçek kardeşlik ağacı”nın yetişeceğini söyledikten sonra, meselelerin çetrefilliği ve iktisadi şartların nâ-müsait oluşu yüzünden bu durumdan istifade edilemediğini belirtir. İkinci İnönü başlıklı yazının son paragrafı ise devrine müdrik bir münevverin dakik zekâsının ufkunu göstermektedir:

“KONUŞMA: İKİNCİ İNÖNÜ

Türk milletinin takviminde Nisanın ilk gününün çok hususi bir yeri vardır. O ikinci İnönü Zaferi'nin günüdür. Yani Birinci İnönü'nde bir fidan gibi dikilen umut ağacının yeşerdiği, dal budak saldığı gündür.

İstiklâl Savaşı'nın tarihi, silâhla imanın beraberce kazandıkları bir zaferin tarihidir. Pek az millete, her anında bu kadar büyük ve bu kadar haklı olan bir dâvayı başarmak nasip olmuştur. Gene pek az millet bu kadar çaresiz bir anda, bu kadar büyük bir yaşama aşkı göstermiştir. Mazlumduk, mağluptuk silâhsızdık. Bütün bir düşman âleminin ortasında, başka bir dünyada imişiz gibi yalnız bulunuyorduk.

Geçirdiğimiz Cihan Harbi tecrübesi, bütün bir milletin omuzlarını çökertmişti. Her şeye yeniden ve bu kadar hazin tecrübelerin üzerinden aşarak başlamak yahut da mukadder ve mutlak bir ölümü olduğu gibi kabul etmek lâzım geliyordu. Harap bir vatanın ortasında, bir dev sofrasının artığı olan bir avuç insanla yeniden kaderin karşısına geçtik. Vazifelerini insan tahammülünün son hadlerine kadar yapmış olmak yetmediği için hiç yapmamış gibi yeniden işe başlayan bu insanların imanı dünyanın en mucizeli azmidir.

İkinci İnönü, bizi Dumlupınar'a götüren yolun ikinci merhalesidir. Başarılacak işin ne kadar çetin olduğunu onunla anladık. Fakat içinden sıyrılamaya çalıştığımız kâbustan onun ışığında kurtulduk. Son iki yüz yıllık tarihimizi yapan hazin ve kanlı mağlubiyetlere Birinci, İkinci İnönü Harpleri son verir. Haklı bir davanın uğrunda döğüşmek kadar güzel ve ruh doyurucu şey yoktur. Fert olarak insanoğlu, hayatının en cömert taraflarını burada yarar.

Cemiyetler için ise şartlar ne derece ağır olursa olsun, bu kendi kendisinin yeni baştan idrâk etmenin en güzel, en büyük yoludur. Kaldı ki İstiklâl Savaş'ında dava kendi davamızdı, zar kendi istiklâl ve hayatımız için atılmıştı.

Bununla beraber bu muharebenin neticesinde sadece Türk davası halledilmiyordu; onda insanlık için en iyi derslerden biri vardı. İnönü'nde, Sakarya'da Dumlupınar'da dökülen kanlardan, insanlık istese ve bu dersi alabilse gerçek kardeşlik ağacı yetişebilirdi. Fakat meseleler o kadar çetrefildi ve iktisadî şartlar, büyük gelişmeler insanlığı öyle bir çıkmaza tıkmıştı ki bu ve buna benzer tecrübelerden tam istifade etmek kabil değildi.

Bugün bütün dünya, bu meselelerin tasfiyesi için çarpışıyor. Bu belki de bugünkü medeniyetin tasfiyesi olacaktır. Dört bir yanımızda yangın var. Asırlardır mukadderatını eline geçirmiş, ihtiraslara tarih kadar eski hikmetinin içinden istihfafla bakan durulmuş Asya, aşiret kavgasından büyüğünü görmemiş olan iç Afrika bile yangından kurtulamadı. Dünyanın bütün suları, rengi insan kaniyle değişmiş olarak akıyor. Her an bu geniş yangından bir kıvılcım memleketimize sıçrayabilir. Fakat Türk milleti, hâdiselere emniyetle bakıyor. Çünkü İstiklâl Savaşı'nın tecrübesini geçirmiştir. Çünkü takviminde Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya muharebesi, Afyon Dumlupınar gibi zaferler, bir yıldız kervanı gibi birbirini kovalar. Bunlar lüzumsuz bir şan ve şeref hırsının içinde insan kanını boş yere yakan ve ter tarafından baktığımız zaman istilâcı bir kazanç iptilâsının siyahlığını gösteren yapmacık fenerler değildir. Bunların içinde istiklâl aşkı ve yaşama inancı tüter. Bunlar ruh cevherinin güneşidirler. Türk milleti, bu iman kendisinde oldukça, vatanın üstünde esen her fırtınanın geçici olacağına, yaşamak isteyen bir milletin muhakkak yaşayacağına emindir.

Millî hayatın başında dünün bu zaferlerini kazanan bir Şefin bulunmasını bu emniyeti bir kat daha kuvvetlendirmektedir.

Fırtına nasıl eserse essin, hâdiselerin denizinde bizim yelkenlerimizi şişiren rüzgâr, daima millî varlığa olan inancımızın rüzgârı olacaktır. *Ülkü*, bu düşünceyle, bu mesut günde Türk millerini, onun öz evlâdı olan Orduyu ve bir gün, gerekirse, en talihli ve isabetli şekilde bu Ordunun başına geçecek olan Millî Şefini, gelecek günlerin saadeti ve şerefi adına, kutlamayı bir vazife bilir” (İmzasız 1944b: 1).

Ülkü Mecmuası'nın, başyazıların neşredildiği ilk sayfasının ana başlığı “Konuşma”dır. Tanpınar'ın imzasız yazılarının bazıları sadece “Konuşma” başlığı altında bazıları da yazının konusunu başlık yapmak suretiyle yayımlanmıştır.

“Konuşma” başlığıyla ve yine imzasız neşredilen beş yazı vardır. Yayın tarihleri itibariyle bu yazıların künyeleri aşağıdadır:

1. Konuşma, C. 4, 16 Temmuz 1943, S. 44, s. 1.
2. Konuşma, C. 4, 16 Ağustos 1943, S. 46, s. 1.
3. Konuşma, C. 4, 1 Eylül 1943, S. 47, s. 1.
4. Konuşma, C. 5, 1 İkinci Teşrin 1943, S. 51, s. 1.
5. Konuşma, C. 5, 16 İkinci Teşrin 1943, S. 52, s. 1.

Yukardaki yazıların birincisi Dumlupınar zaferinin yıldönümü münasebetiyle yazılmış, ancak yıldönümünden birkaç hafta önce yayımlanmıştır. Tanpınar, Dumlupınar'ın Türk milletinin kendi tarihi ile son defa karşılaştığı bir muharebe olduğunu ve onun sembol mahiyetini artık hepimizin bildiğini söyledikten sonra “bir boğuşmadan bir millet çıktı” der. Söz konusu imzasız yazıların Tanpınar'a ait olduğunu gösteren –Tanpınar'ın beyanı yanında- yukardaki benzer kullanımlara ek olarak, bu yazıda da ifade ve ibareler bulunabilir. Sık sık karşımıza çıkan ve Tanpınar yazılarından hatırlayacağımız “yaşamak hakkı, talih zarı, şerefli boğuşmaların ateşinde ve örsünde bir kılıç gibi döğülen bir millet” gibi sayısını artırabileceğimiz kullanımlar, yazının kimin kaleminden çıktığına dair bariz işaretlerdir:

“Birkaç hafta sonra Dumlupınar’ı bir kere daha kutlayacağız. Türk milletinin kendi tarihi ile son defa karşılaştığı bu muharebenin sembol mahiyetini artık hepimiz biliyoruz. Bir fırtınadan, bir dev boğuşmasından yeni bir millet çıktı. Yaşamak haklarında titiz, talihinin zararını kendi avucunda tutmasını bilen, içe ve dışa karşı bir ve bu birliği bozmaya yeltenecekleri her an içinde eritmeye hazır bir millet... Dumlupınar’ın ve onu hazırlayan şerefli boğuşmaların ateşinde ve örsünde bir kılıç gibi döğülen bu millet, doğrusu istenirse, mukadderini yalnız kendisi idare etmek kariyerle yenidir. Yoksa, tarihinin hiç bir safhasını inkâr etmek niyetinde değildir. Çünkü o, tarihin ve içinde yaşadığı coğrafyanın terbiyesiyle dünkü ve bugünkü üstün hüviyetini almıştır; bunu bilir.”

Yazının sonraki paragraflarında Türk milletinin siyasi olgunluğundan söz eden Tanpınar, milletin yüksek karakterini methederek, onun gerektiği zaman tek bir irade halinde toplanmasını bilen, en ümitsiz günlerinde bu toplanmanın şuuru ile kaderin cilvelerini yenen bir milletin bu olgunlukla övünmesinin hakkı olduğunu söyleyerek edebi eserlerinden tanıdığımız aforizmalarından biriyle başlayan aşağıdaki paragrafı ekler:

“Türk milletini hayat ve ölümün efendisi yapan iradesi, ona rejiminden en ufak hayat şekline kadar her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir ilham kaynağıdır. Bu irade, ilkin, onun her ne şekilde olursa olsun, kendi kendisi olarak kalmasını emreder. Sağdan, soldan bizi bizden başka bir şey olmaya davet eden seslerin iyi niyetlerinden şüphe etmeye lüzum bile görmüyoruz. Herkes istediği hesabı yapabilir, fakat bizim hesabımız açıktır: biz kendi gerçeklerimizin emrindeyiz. Sağı solu değil, bu gerçeklerin sesini dinleyeceğiz.”

Ülkü Mecmuası’nın Ankara Halkevi Mecmuası ve dolayısıyla bir devlet yayın organı olmasının ve aynı zamanda Tanpınar’ın 1943 senesinde –Mart ayından itibaren - mebus seçilmiş bulunmasının Tanpınar’ın söz konusu yazılarında Türklüğe bu kadar vurgu yapmasında tesirin olduğu düşünülebilir. (Okay, 2012: 279) Yazının aşağıya alacağımız kısmı, ayrıca bir program mahiyetindedir. Çünkü Tanpınar, mazi ile münasebet konusunda, bir yığın sanatkârane cümlenin arasında kaybolmuş bulunsada, ısrarla duran açık ya da gizli imalarda bulunur. Mesela aşağıdaki paragraf, söz konusu teklifi gayet açık şekilde yazıya döker:

“Bugün kendini bilen her Türkün kafası bir yığın meseleyle karşı karşıyadır. Her şeyi vadeden bir toprakta hayatın bütün nimetlerine susamış bir millet, kendi ülkülerini gerçekleştirmek arzusundadır. Bazı ümitlerinde bütün tarihi boyunca aldatılmış olmasından hiç te meyus olmadan ders alan Türk milleti, içten gelecek her hangi bozguncu ve sapkın fikir karşısında dıştan gelecek tehlike kadar uyanık ve iradelidir. Bizi yolumuzdan alıkoymak veya yolumuzu çevirmek isteyenler, en haklı bir müdafaa karşısında kalırlar. Milliyetçiliğimizi akıl sarraflarından öğrenmeye hiç ihtiyacımız yok. Biz Türk’üz. Bu Türklük, asırlardan gelir. Tarih boyunca sürmüş bir tecrübemiz var. İhtiyar Asya ve huzursuz Avrupa gibi, yanık yüzlü Afrika da bunu bilir.”

Ülkü Mecmuası’nın 16 Temmuz 1943’te yayımlanan sayısının başyazısı mahiyetindeki bu mühim yazının tamamı aşağıdadır:

“KONUŞMA

Birkaç hafta sonra Dumlupınar’ı bir kere daha kutlayacağız. Türk milletinin kendi tarihi ile son defa karşılaştığı bu muharebenin sembol mahiyetini artık hepimiz biliyoruz. Bir fırtınadan, bir dev boğuşmasından yeni bir millet çıktı. Yaşamak haklarında titiz, talihinin zararını kendi avucunda tutmasını bilen, içe ve dışa karşı bir ve bu birliği bozmaya yeltenecekleri her an içinde eritmeye hazır bir millet... Dumlupınar’ın ve onu hazırlayan şerefli boğuşmaların ateşinde ve örsünde bir

kılıç gibi döğülen bu millet, doğrusu istenirse, mukadderini yalnız kendisi idare etmek kariyle yendir. Yoksa, tarihinin hiç bir safhasını inkâr etmek niyetinde değildir. Çünkü o, tarihin ve içinde yaşadığı coğrafyanın terbiyesiyle dünkü ve bugünkü üstün hüviyetini almıştır; bunu bilir.

Türk milletinin en büyük varlıklarından biri, sahibi olduğu siyasî olgunluktur, insanlığın bugün içinde ümitsiz bir halde bocaladığı kanlı maceranın onu içine almamış olması da bunu gösterir. Gerekliği zaman tek bir irade halinde toplanmasını bilen, en ümitsiz günlerinde bu toplanmanın şuurunu ile kaderin cilvelerini yenen bir milletin bu olgunlukla övünmesi hakkıdır. Bu şuur bizi birçok darlıklardan kurtarır: kimsenin nasihatine ihtiyacımız olmadan yaşayabilir ve akıl hocalarına onun üstünden teşekkür edebiliriz.

Türk milletini hayat ve ölümün efendisi yapan iradesi, ona rejiminden en ufak hayat şekline kadar her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir ilham kaynağıdır. Bu irade, ilkin, onun her ne şekilde olursa olsun, kendi kendisi olarak kalmasını emreder. Sağdan, soldan bizi bizden başka bir şey olmaya davet eden seslerin iyi niyetlerinden şüphe etmeye lüzum bile görmüyoruz. Herkes istediği hesabı yapabilir, fakat bizim hesabımız açıktır: biz kendi gerçeklerimizin emrindeyiz. Sağı solu değil, bu gerçeklerin sesini dinleyeceğiz.

Orta yerde aydınlığa kavuşmuş bir millet var; üstünde yaşadığı toprağa yüzyıllardan beri kendi alın teriyle, ümit ve acılarıyla sahiptir. Mesafe aşkıyla yanan bir küheylân gibi, yaşama sabırsızlığı içinde kıvrıyor. Biz bu milleti seviyoruz, çünkü asildir, sabırlıdır, acısını yenmesini bilir, çalışmaktan yılmaz ve hayat karşısında asırların terbiyesinden gelen duruşunda Tanrılara yakışır bir vakarı vardır.

Biz bu milleti sevmekle kalmıyoruz; bu güzel ve olgun insan örneğinin öz vasıflarında devam etmesini istiyoruz. Bütün üstün vasıflarında ona bağlıyız. Değıştik, fakat daha iyi taraflarımızı bulmak için.

Bugün kendini bilen her Türkün kafası bir yığın meseleyle karşı karşıyadır. Her şeyi vadeden bir toprakta hayatın bütün nimetlerine susamış bir millet, kendi ülkelerini gerçekleştirmek arzusunda. Bazı ümitlerinde bütün tarihi boyunca aldatılmış olmasından hiç te meyus olmadan ders alan Türk milleti, içten gelecek her hangi bozguncu ve sapkın fikir karşısında dıştan gelecek tehlike kadar uyanık ve iradelidir. Bizi yolumuzdan alıkoymak veya yolumuzu çevirmek isteyenler, en haklı bir müdafaa karşısında kalırlar. Milliyetçiliğimizi akıl sarraflarından öğrenmeye hiç ihtiyacımız yok. Biz Türk'üz. Bu Türklük, asırlardan gelir. Tarih boyunca sürmüş bir tecrübemiz var. İhtiyar Asya ve huzursuz Avrupa gibi, yanık yüzlü Afrika da bunu bilir.

En hurda taraflarından en yüksek hayat şekillerine kadar benliğimiz bu uzun tecrübeyle yoğrulmuştur. Büyük insanlık içine, hiç bir zaman hodbince ayırıcı olmayan Türk milleti işte bu tarihten renk ve hususiliklerle girer. Biz taklit etmeyiz; kendi yerimizi, kendimiz kalmak şartıyla, alırız” (İmzasız 1943b: 1).

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Cumhuriyet Halk Fırkasından mebus oluşu yahut İsmet İnönü'ye olan hayranlığı onun entelektüel kimliğinin mazi ile münasebetimizin devam etmesi konusunda ısrar eden yanıyla, öyle görünüyor ki, derinliğini ve derecesini sadece Tanpınar'ın bildiği önemli bir hesaplaşma yaşamasına sebep olmuştur. Tanpınar okuduklarının, edebi ve fikri birikiminin tesiriyle neslinin ve sonraki nesillerin dünya görüşünden, hatta mebusu bulunduğu partinin politika gerekçesiyle kültürel hayatla kurduğu münasebetin ideolojik içeriğinden gittikçe kopar. Onun entelektüel birikiminde mühim bir yeri olduğunu düşündüğümüz, yaşam biçimleri ve meraklarıyla

çoğu zaman bir fantezi gibi görünen ve bu yanlarıyla Tanpınar'ı cezbeden sanatkâr gruplarıyla - mesela Güzel Sanatlar çevresiyle- asli manada fikri bir yakınlık kurmadığı görülmektedir. Fakat işin trajik tarafı kendini muhafazakâr olarak tanımlayanların insan ve dünya karşısındaki körlüğü, tefekkür karşısındaki tembellikleri de Tanpınar'ı ilgilendirmez. Dolayısıyla yalnızlığı gittikçe derinleşir. “Anadolu'nun ortasında rast geldiğimiz eski bir Türk Kervansarayı bize neler hatırlatmaz?” cümlesiyle başlayan başyazıda sözünü ettiği de aslında, entelektüel yalnızlığının epeyce zarifleştirilmiş bir dille, hatta tahkiye formunda alegorik ifadesidir. Bu yazı 16 Ağustos 1943 tarihinde yayımlanmıştır. Tanpınar kervansaraylar gibi o gün artık hayatımızdan çıkmış bulunan bazı mühim müesseselerin sosyal taraflarından, gündelik hayatımızı kolaylaştırıcı yanlarından söz ederek, adeta bir tahkiye kaleme alır. Anadolu'nun Osmanlı devirlerinden veya birkaç asır evvelki Erzurum yahut Konya'dan söz ediyormuş intibai veren aşağıdaki satırlar, babasının vazifesi dolayısıyla iki tayin arası yapılan yolculukların hatırasından kalan sahnelerin dile dökülmüş hali gibi görünmektedir. Muhakkak ki yazının asıl mühim tarafı son paragraftaki tekliftir:

“KONUŞMA

Anadolu'nun ortasında rasgeldiğimiz eski bir Türk kervansarayı bize neler hatırlatmaz?

Bozkırın biteviye manzarası gönüllere üzüntü vermeğe, akşamın hüznü çökmeğe başladığı bir sırada karşılaştığımız kervansaraylardan biri, tatalım Bünyan'daki Karatay kervansarayı, bizi başka bir âlemin ufuklarına doğru sürükler.

Yapının ihtişamlı cephesi, ayrı bir güzellikte olan büyük kapısı gözlerimizi okşarken hayalimizde kervan devirlerinin hayatı canlanmağa başlar. Türlü mahrumluklarla ve yorgunlukla geçen bir günün sonunda bu kervansaraya yaklaşan yolcuların duydukları ferahlık ve sevinç duygularını duyar gibi oluruz. Orada yolcuyu, hattâ hayvanını geniş bir cömertlik ve titiz bir bakım beklemektedir. Yolcu, karşısındaki kapıdan girdiği andan itibaren orada tam bir emniyet içindedir, içerde yolcuların rahatını ve türlü isteklerini sağlayacak şartlar eksiksiz olarak hazırlanmıştır. Her şey o kadar iyi düşünülmüştür ki güzel yüzlü ve güzel huylu adamların güler yüzle ve tatlı sözlerle konukları karşılaması ve yerlerine kondurması bile şart koşulmuştur.

Yolcuların yemekleri en büyük nezaket ve saygı ile ayaklarına kadar götürülür, yazın sıcaklarda buz ve kar da verilir. Kış aylarında odaları ısıtmak için ocaklara yetecek kadar odun dağıtılır. Her kervansarayda pişirilen günlük yemeklerin cinsi ve miktarı bellidir. Günün birinde beklenenden fazla yolcu inebilir, yahut yemek yendikten sonra yeni yolcular gelebilir. Bu gibi hallerde hemen hazırlanabilecek ihtiyat yiyecekler vardır. Bu gibilere süt, bal, yağ, peynir, yumurta, kavurma gibi şeyler ve mevsim yemişleri çıkarılır. Sofra, açılmazdan önce de en az üç kere yolculardan özür dilenir.

Güzel bir hamam misafirlerin emrindedir. Hastalananların iyi bakılmaları ve tedavi edilmeleri için bir revir hazırlanmıştır. Yolcuların hayvanlarını muayene ve tedavi edecek baytarlar, hayvanların düşen mihlarını ve nallarını çakacak nalbantlar vardır.

Fakir yolcuların ayakkabıları tamir edilir, hattâ ayakkabısı çok eskimiş ve yenisini alamayacak kadar yoksul olanlara parasız ayakkabı verilir.

Kervansarayların kapısı sabahleyin hususi merasimle açılır. Bütün yolcular kalktıktan sonra mehter mızıkası çalar. Kervansarayın adamları yüksek sesle bağırır ve sorar:

– Her şeyiniz yerli yerinde, tamam mı?

– Evet.

Bu cevap alındıktan ve hayırlısına dua edildikten sonra kapılar açılır. Yolcular selâmetlenirken varacakları yollar hakkında bilgiler verilir. Kendilerine günün şartlarına uyan sağlık öğütleri verilmesi de unutulmaz. Yolcular sanki kendi evinden ayrılan bir adam gibi uğurlanır.

Bu bir günlük, bir yıllık iş değildir. Tarih yüzyıllar boyunca her Türk kervansarayında insan cömertliğinin ve kardeşlik duygusunun böyle en yüksel; örneklerini görmüş, kaydetmiştir.

“Her şeyin başı sağlıktır., sözü bir Türk atasözüdür. Eski darüşşifalarımızın mimarlık ve sanat bakımından taşıdıkları yüksek değerler halkın sağlık işlerine verilen önemi de belirtir. Bunların çalışma şekillerini anlatan belgelerde, vakfiyelerinde yazılı şartlar, hekimlerin seçilmesinde, hastalara iyi muamele yapılmasında, kendilerine uygun yiyeceklerin hazırlanmasında en ince şeylerin bile düşünülmüş ve ihmâl edilmemiş olduğunu gösterir.

Yurdumuzun her tarafında gördüğümüz çeşmeler, köprüler, hanlar, kervansaraylar, hamamlar, mektepler, darüşşifalar, kütüphaneler, bedestenler, çarşılar ve bunun gibi sayısız eserler yalnız sanat değeri bakımından değil, işlemeleri ve çalışmaları bakımından da incelenmeğe değer. Bu konuşmamızda asıl yüze çıkartmak istediğimiz taraf da budur.

Gerçekten yapıcılık kudreti, sanat eserlerinde olduğu kadar sosyal alanda da kendini gösteren Türk milleti, dün de bugün de aynı ruhu taşıyan tüm bir varlıktır. Bugün de aynı ruh, yurdun yapıcılığında ve ağır işlerin başarılarında gizlidir. Aynı ruh süregelmiş, süregider. İşte biz, dünü, bugünü ve yarını ile milleti yapan bu sosyal ruh varlığına Türk Medeniyeti diyoruz” (İmzasız 1943c: 1).

Tanpınar’ın dikkat edilirse imzasız yazılarının büyük bir kısmı -hemen hemen tamamı- onun Ankara’da mebus olarak bulunduğu yıllara aittir. Bu sebeple başyazı mahiyetindeki bu yazıların en azından gündelik politikayla ilgili olan hususlarda hükümetin resmi politikasını yansıttığı söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı’nın bu hararetli günlerinde savaşıyan taraflar Türkiye’yi yanlarına çekmek için çok ciddi bir istihbârî faaliyet göstermektedirler. O günlerin matbuatı arasında Türkiye’nin, Almanya’nın veya İngiliz-Amerikan ittifakının yanında yer alması konusunda propaganda yapan yayın organları vardır. *Ülkü*’nün 1 Eylül 1943 tarihli sayısında, yine “Konuşma” başlıklı köşede yayımlanan yazı o Başbakan Şükrü Saraçoğlu’nun meclisteki bir konuşmasına atıfla başlar. Saraçoğlu’nun cümlesi üzerinden hükümetin “Türkçülük” konusundaki hassasiyetini Türkçü hareketleri pasifize etmeye yönelik bir çaba olarak yorumlamak mümkündür. Kısacası devrin hükümetini Türk düşmanlığı ile suçlayarak Türkiye’nin Almanya’nın yanında savaşa girmesini arzu eden gruplara karşı, Başbakan Şükrü Saraçoğlu aracılığıyla hükümet, Türkçü olduğunu vurgulamakta ve ilgili grubun elindeki propaganda silahını almak istemektedir. *Ülkü Mecmuası* gibi Ankara Halkevinin yayın organının başyazarlarından olan Tanpınar da dolayısıyla hükümet kontrolü dışındaki hiç bir siyasi harekete izin verilemeyeceği doğrultusunda bir yazı kaleme almıştır:

“KONUŞMA

Sayın Saraçoğlu bir gün millet kürsüsünden şöyle seslendi: “Türküz, türkçüyüz ve ilelebet türkçü kalacağız!., Bu söz, bardağı taşıran damla gibi idi. Bütün gönüllere birden çağladı. Sevindik, övündük. Gerçekten övündüğümüz kadar da vardır: Attilâ’dan, Alp Arslan’dan Atatürk’e, İnönü’ye kadar ve daha çok öncelerden beri soyumuz dünyaya ulus ulus, budun budun varlıklarını

yaymıştır. Öyle ki Türk'e biz, medeniyet kervanı diyebiliriz. Her çağdan, her iklimden aşip gelen bir kervan...

Bu kervan, zaman zaman, masallardaki gibi, haramilerin baskınına uğramıştır. Yine masallardaki gibi, içinden çıkan bir kahraman bu baskına karşı gelmiş, kervanı yedip götürmüştür.

Malazgirt'e geldiğimiz zaman medeniyet saflarımızın arasındaydı. Mohaç'a ulaştığımız zaman medeniyet yine saflarımızın arasındaydı. İstanbul'da, on altıncı asırda, medeniyet için bir ev döşediğimiz gibi yirmi yıl önce Ankara'da da onun için yeni bir ev yükselttik. Tuna boylarından Hint boylarına, Tanrı dağlarından Batı dağlarına kadar daha kaç ev, kaç mahalle, kaç şehri yarattık, medeniyeti, her vardığımız yere malettik.

*

Şimdi sayfaları hızla çeviren bir tarih rüzgârı önünde zafer kitabının bir faslı daha var:

Haramiler içerde ve her yerde... Halk silkinip direnmiş. Devlet ışığını elinde yükselten Mustafa Kemal, ardında bütün millet, vatani basan haramileri, dile kolay, koğup atmış, kervan, ağır sarsıntılardan sonra yine toparlanmış, yürüyor. O ışığı şimdi İnönü tutuyor, yükseltiyor, kara bir dehlizden geçen insanlığa, kapkara bir gecede, bir Rembrandt gecesinde, şefkatin ve muhabbetin parıltılarını seriyor...

İşte böylece devam etmekte olan bu fasıl, zaman adını verdiğimiz musannife göre, otuz ağustostan başlıyor. Gerçekten otuz ağustos yeni devletin başlangıcı olmasa bile eski devletin herhalde sonudur. Otuz ağustostan sonra sarayın ve sarığın temizlenmesi bir gün meselesi olmuştur.

Otuz ağustos bir dönemeçtir. Türkün tarihinde ve insanlığın... Bizim tarihimizde yeri zaten bellidir. İnsanlığın tarihinde yeri nedir, onu mu merak ediyorsunuz? Ondokuzuncu yüzyıl milliyetler çağıdır, derler. Yirminci yüzyıl millî devletlerin kurulma çağıdır, diyebiliriz. Otuz ağustos bu yeniçağa ön olan Türklerin bir başarısıdır.

Otuz ağustos Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin cumhurluk olarak devamının bir senedir.

Türkiye cumhurluğu millî bir devlettir. Tek partili bir halk hükümetidir. Devletin başı, milletin gönlüdür. İşte böyle som yapıli sosyal bir birliğe millî devlet diyoruz. İnsanlığa armağanımız olan fikir işte budur. Bu dâva için dökülen sel gibi kan, işte ağustos!" (İmzasız 1943d: 1).

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Ülkü*'deki imzasız yazıları arasında en uzun olanı ise mecmuanın 51 numaralı ve 1 İkinci Teşrin 1943 tarihli sayısında yayımlanan "Konuşma"dır. Diğer yazılar hakikaten bir gazetenin ilk sayfasında yayımlanan "köşe" yazısı formunda iken bu yazı bir köşe yazısı formatını epeyce aşmaktadır.

Cumhuriyetin ilanının yirminci yılı münasebetiyle yazıldığı anlaşılan bu yazıda Tanpınar'ın kullandığı ve onun alışılmış diline yabancı gibi görünen tek kelime "cumhurluk" kelimesidir. Fakat Tanpınar bu ifadeyi, Cumhuriyetin ilanıyla beraber, imparatorluk bakıyesi bir milletin kendisini bir tebaa olarak değil, artık bir halk olarak idrakine vurgu yapmak için kullanmış görünüyor. Diğer yandan aşağıda da görülebileceği gibi yazı boyunca Tanpınar, Türk milleti ile rejim arasında güçlü bağların olduğunu ima ederken bu kelime ile bu güçlü bağa da atıfta bulunuyor olabilir. Kaldı ki yazının yayın tarihi Tanpınar'ın mebusluk hayatının hemen hemen sekizinci ayına denk gelmektedir. Artık politikayı, politikacıları ve bürokrasiyi az çok tanıdığını var saydığımız Tanpınar, entelektüel

birikiminin sağladığı malzemeye tarih, iktisadi hayat ve toplumsal münasebetler konusunda önemli hükümler vermekte, ciddi analizler yapmaktadır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vatanı kurtaran ellerinin arasında Türk milletine sunduğu “altın saçlı çocuğun” artık yirmi yaşında olduğunu belirten Tanpınar, bu yirmi senede cumhuriyetin, ilk neslini yetiştirdiğinden söz ettikten sonra, *Beş Şehir*'in Ankara bölümünün ilk satırlarını hatırlatan aşağıdaki paragrafla yazısına devam eder:

“Türk Cumhuriyeti yirmi yaşına erdi. Bundan yirmi yıl evvel, Anafartalar ve Dumlupınar kahramanı Gazi Mustafa Kemal'in, vatanı kurtaran ellerinin arasında, Türk milletine “İşte istikbalin budur, al ve gözet!”, diye uzattığı altın saçlı çocuk şimdi yirmi yaşındadır. Ankara kalesinden millete üst üste İnönü ve Sakarya zaferlerini, Afyon'un, Bursa'nın, İzmir'in kurtuluşunu müjdeleyen toplar, bundan yirmi yıl önce bir kere daha ve son büyük müjde olarak bu gülbüz çocuğun doğuşunu selâmlamıştı. Vatanın her bucağından şükran cevabı alan bu top seslerinin o zaman beşiklerinde uyandırdığı çocuklar şimdi yirmi yaşındadırlar. Kimi orduda, kimi mektepte, kimi tezgâhının, kimi çiftinin başında hayatı feth için hazırlanıyorlar.”

Ona göre Türk inkılabının hususi tarafını yapan şey, bu inkılabın hayatımızın ve tarihimizin zaruretlerinden doğmuş olmasıdır. Yeryüzünde birçok inkılap nazariyelerden doğmuştur diyen Tanpınar, bizim cumhurluk rejimini hukuk-ı esasiye kitaplarından öğrenmediğimizi, milletimizin yüz senelik tarihini yapan kanlı, feci hâdiselerden sonra cumhurluk rejimine vardığımızı söyler. Bu sebeple cumhuriyet dışardan girmiş bir akide değil; içten ve çok tabii şekilde bir gelişmedir:

“En aşağı bir asır devam eden bir çözümlüştü sonra, yavaş yavaş en hazin şartlar altında yaralı bir arslan gibi, çekildiği Anadolu'da Türk milletinin yeniden toplanışının sembolüdür ve bir rejim değişikliği altında bütün bir hayatın yeniden doğuşunu, bu doğuşu hazırlayan birçok hazin ve mesut hadise ile beraber anlatır. 1918 senesi mütarekesinden sonra Anadolu'da milli hükümetin teşekkülü, hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete geçişi, bu gelişmenin ilk merhaleleridir. Cumhuriyet rejiminin kabulü, bir kubbenin kilit taşı gibi, dört savaş senesi içinde yükselen bu binayı tamamlar.”

Yer yer onun başka edebi metinlerinde, mesela *Huzur*'da İhsan'ın ve Mümtaz'ın konuşmalarında yahut *Beş Şehir*'in bilhassa Ankara bahsinde, rastladığımız dili ve meseleleri hatırlatan yazının sonraki kısımlarında ise Osmanlı İmparatorluğunun son asrından başlayarak cumhuriyetin ilanına kadar geçen zaman aralığındaki iktisadi hayatı özetler. Diğer yandan Tanpınar bilhassa edebiyat tarihinde sık sık sözünü ettiği Tanzimat'ın düalizmine benzer bir durumdan burada da söz eder. “İki başlı bir tabiat dışı varlık” benzetmesi Tanzimat için kullanılmıştır ve hatırlanacak olursa aşağı yukarı aynı şekliyle *Huzur*'da Mümtaz'la askeri doktor arasındaki konuşmada geçer (Tanpınar, 2015: 389). Yani Tanpınar, cumhuriyetin ilanının yirminci yılı münasebetiyle yazdığı ve daha çok siyasi, tarihi ve iktisadi meselelerden söz eden/etmesi gereken bir yazıda dahi onun hem şahsi hem de toplumsal kendiliğe ilişkin metaforlarından olan bir benzetmeyi kullanmadan edemez. Tefik Fikret'in Gayyâ-yı Vücûd manzumesine telmihte bulunan aşağıdaki paragraf Tanpınar'ın medeniyet ve kültür bahsindeki fikirlerinin yorumlanması bakımından önemli görünmektedir:

“Cumhurluk rejiminin ve onun nimetlerini bu memlekete ve halkına bahşedenlerin ilk işi, elbette ki bu sonuncularla mücadele etmek olacaktır. İki başlı bir tabiat dışı mahlûka benzeyen Tanzimat tecrübesi eski ile yeninin tam ve mutlak bir kaynaşması olamayacağını, sinsi ve kaypak eskinin

büyük girdaplar gibi, yeniye kendisine çekip er geç yutacağını öğretmişti. Hakikatte bu enkaz yığınının, Fikret'in bir şiirinde bahsettiği o çürümüş sular gibi tehlikelerle dolu bir derinliği vardı. Bizi, haksız yere, dosta ve düşmana karşı onlar temsil ediyor gibi görünüyor ve doğrusu da millî hayatı bir tufeyli nebat gibi sarsmış bulunuyorlardı. Hâlbuki aslında, hakikî harsımızı ve milliyetimizi onlarda aramak milletimize ve tarihimize iftiradan başka bir şey olamazdı. Yazık ki bilmemezlik yüzünden çokluğumuz bunu böyle kabul ediyordu.”

Yazının son kısmı ise ülkeyi İkinci Dünya Savaşı'na sokmayarak büyük bir felaketten kurtaran İsmet İnönü'yü öven ifadeler içermektedir. Türk milleti kendi kanının kıymetini bilen, beyhude yere onu israftan çekinen bu yeni rejim sayesinde bütün dünyayı beş senedir kasıp kavuran büyük felaketin dışında kalmıştır, dedikten sonra Tanpınar, bu isabetli korunma yardımıyla mazisinde çok ıstırap çekmiş olan milletimiz, cumhurluğun yirminci yaşını, bu rejimi ve nimetlerini kendisine hediye edenlerden biri olan Milli Şef'inin iradesi altında, tek bir vücut ve tek bir ruh halinde, içte ve dışta sükûn ve sulh içinde geçiyor, demektedir:

“KONUŞMA

Türk Cumhurluğu yirmi yaşına erdi. Bundan yirmi yıl evvel, Anafartalar ve Dumlupınar kahramanı Gazi Mustafa Kemal'in, vatani kurtaran ellerinin arasında, Türk milletine “İşte istikbalin budur, al ve gözet!., diye uzattığı altın saçlı çocuk şimdi yirmi yaşındadır. Ankara kalesinden millete üst üste İnönü ve Sakarya zaferlerini, Afyon'un, Bursa'nın, İzmir'in kurtuluşunu müjdeleyen toplar, bundan yirmi yıl önce bir kere daha ve son büyük müjde olarak bu gürbüz çocuğun doğuşunu selâmlamıştı. Vatanın her bucağından şükran cevabı alan bu top seslerinin o zaman beşiklerinde uyandırdığı çocuklar şimdi yirmi yaşındadırlar. Kimi orduda, kimi mektepte, kimi tezgâhının, kimi çiftinin başında hayatı feth için hazırlanıyorlar.

Sadece bunu düşünmek bu yıldönümünün milletimiz için ne kadar mutlu bir hâdise olduğunu anlamağa yeter. Cumhurluk, yirmi yaş mesûl hayat için başlangıç olduğuna göre, terbiyesini başardığı o kadar nesilden sonra kendi ile beraber doğan ilk nesli yetiştirdi demektir. Yeni kurulan bir rejim için bu merhaleye gelmek daima mesut bir olgudur.

Bundan sonra yeni Türk rejimini, ona bazı zaruretler silsilesinden varanlar değil, onu benliklerini tamamlayan en tabii bir inanç şeklinde duyanlar, onda insanlığımızın ve milletimizin tabii ufkunu bulanlar tutacaklardır. Kısaca Cumhurluk, onun içinde yetişenlere emanet edilecektir.

Türk inkılâbına hususiliğini, bir nazariyeden, bir fikir oyunundan ziyade cemiyet hayatımızın ve tarihimizin zaruretlerinden doğması yapar. Cumhurluk rejimine biz hukuku esasiye kitaplarından değil, milletimizin yüz senelik tarihini yapan kanlı, feci hâdiselerden vardık. Bu itibarla dışardan girmiş bir akide değildir. İçten ve çok tabii şekilde bir gelişmedir. En aşağı bir asır devam eden bir çözümlüştür sonra, yavaş yavaş en hazin şartlar altında yaralı bir arslan gibi, çekildiği Anadolu'da Türk milletinin yeniden toplanışının sembolüdür ve bir rejim değişikliği altında bütün bir hayatın yeniden doğuşunu, bu doğuşu hazırlayan birçok hazin ve mesut hadise ile beraber anlatır. 1918 senesi mütarekesinden sonra Anadolu'da milli hükümetin teşekkülü, hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete geçişi, bu gelişmenin ilk merhaleleridir. Cumhurluk rejiminin kabulü, bir kubbenin kilit taşı gibi, dört savaş senesi içinde yükselen bu binayı tamamlar.

Hiç bir inkılâp, bizim Osmanlı imparatorluğundan Türk Cumhurluğuna geçişimiz kadar tabii ve mantıklı bir yoldan geçmemiştir. Bir yığın millî felâketin ateşinde yandıktan sonra, kaderi irademizle yendiğimiz gün, onu kendimizde hazır bulduk, inkılâbın milleti ikiye bölmemiş

olması, bütün bir vatan halkının meslek, nesil ve hayat şartları ayrılığına rağmen onu derhal benimsemesi, onda çok aziz ve çok tabîî bir şeyin gerçekleşmesini görmesi, onu kendisinde hazır bulmasından gelir. Atatürk'ün ve her alanda iş arkadaşı İnönü'nün büyük mazhariyetleri, dehalarının millî vicdanın aynası olmasındadır. Kahraman'ın mâşeri bir keyfiyet olmasını gösteren en iyi örneği yeni Türk tarihinin bu iki yapıcısında aramalıdır.

Biz ne kadar uzak yollardan gelirsek gelelim, kurtuluş savaşı dediğimiz büyük hengâmenin örsünde bu iki usta demirci tarafından dövülmüş, çeliğine su verilmiş bir milletiz. Birbiri peşinden gelen ve her biri gerçek olduğu gün, kaderin gecesi biraz daha aydınlanan bir yığın hadiseden sonra, bu dev ocağı 29 ilkteşrin 1923'de, son bir defa daha aydınlandı. Bu bayramı hakkiyle anlamak, bu rejimi hakkiyle sevmek için, onun son Kasidesini teşkil ettiği Büyük Destan'ı bilmek lâzımdır. Nasıl Anadolu Türk tarihinin başı Malazgirt'se, yeni Türkiye'nin başlangıcı da İstiklâl Savaşı'dır. Cumhurluk rejimi bu savaşta kazanılan hayat haklarının koruyucusudur. Türk milletinin bu rejime bağlılığı vatanın istiklâlinden, en tabîî insanlık şerefine kadar her şeyin onun devamına bağlı olduğunu iyice bilmesi yüzündendir.

Türk Cumhuriyeti, yaşamamız için lâzım gelen bir yığın zaferle bir yığın tasfiyeyi kendisinde toplar. Nasıl zafer, düşmandan vatani temizlemekle elde edilmişse, o da milli hayatı örten bir yığın dikenin ayıklanması ile ortaya çıkmıştır.

Yirmi senelik bir zamanı kavrayan böyle bir dönüm yılı kutlanırken bu zaman içinde yapılanlara kısa bir göz atmak zaruridir. Yeni rejim bu ilk merhalesinde tahmin edileceğinden çok fazla şeyler başarmıştır. Fakat asıl mühim olanı bu yapılan şeylerden ziyade, bunların hangi şartlar altında ve nerelerden başlanarak yapılmış olduğudur. Türk milletine hâs olan ve onun tarihî çehresini yapan büyük kahraman hasletlerle, istiklâl savaşını en çetin şartlar içinde kazanmanın verdiği haklı üstünlük ve millî güven duygusu bir tarafa bırakılacak olursa - ki bunlara Atatürk'ün ve İnönü'nün emsalsiz irade ve azimleri ile elde kalmış ordunun o kadar çetin savaşlarla elde ettiği tecrübeyi de ilâve etmek lâzımdır - Osmanlı imparatorluğundan bu yeni rejime kalan miras hakikaten hazindi. Bakımsızlık ve sürekli muharebelerin doğurduğu bir yığın felâket yüzünden harap olmuş, az kişili bir vatan, kapitülasyonların yüzünden beli kırılmış İktisadî bir hayat, bu şartların başında geliyordu. Tanzimat'ın ille sanayileşme teşebbüslerinin iflâs etmiş olması şöyle dursun, malî ıslahat namı altında yapılan yenilikler bir taraftan, muharebeler öbür taraftan, memleketin istihsal menbâlarını hemen hemen kurutmuş gibiydiler. Büyük sanayi teşekkül edememiş, kapılarını ardına kadar açmış gümrükler yüzünden orta sınıf ve çiftçinin ihtiyaçlarını karşılayan ve uzun müddet memleketin mukavemetinin hakikî sırrı ve desteği olan küçük sanayi de son çeyrek asır içinde iflâs etmiş bulunuyordu. O kadar ki her itibarla dışarıya muhtaç olan ve dıştan, içten bir yığın istismarın kurbanı bir millet halinde idik. Memleket 1908 den beri üst üste, her defasında milletimizin büyük kahramanlık seciyelerini ve kuvvetlerini çetin ve asıl savaşlarda göstermesine rağmen, birçok ameliyat masalarına yatmıştı. Rumeli'de kaybedilen yerlerin çoğu en hakikî ve tarihî mânasında bir Türk vatani idi. Bu öz vatan kayıplarının yanı başında, imparatorluğun coğrafi bütünlüğünün tabîî neticesi olan iktisadî düzen, imparatorluğun 1918'de kesin tasfiyesi üzerine bozulmuş, yerine millî bir iktisat hayatı kurulmağa vakit kalmadan istiklâl savaşına girilmişti. Üstelik Anadolu'nun en zengin toprakları düşman elinde harap olmuştu. Fakat bu şartların daha çetini vardı. Bizimki cinsinden bir kalkınma savaşına giren başka memleketlerde misline tesadüf edemeyeceğimiz derecede büyük bir unsur yokluğu içinde idik. Bu şehit dullariyle, şehit yetimlerinin ve yüzlerce savaşın artığı kahraman mücahitlerin vatanında ne iktisadî sahada, ne fikrî hayatta, ne makinede, muhtaç olduğumuz yeniyi kuracak ve işletecek olan mütihassıs ve mütihassıs yardımcılarımız vardı. İkinci Hamid'in otuz üç sene süren saltanat devri

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2021, Yıl 9, Sayı: 24

Issn: 2147-8872

kendisinden önce yeni yeni filizlenmeye başlayan fikir hayatımızı körletmişti. 1908 den sonraki şevkle yetiştirdiğimiz büyük okuryazar kütlesi de 1914 ile 1918 arasında elden çıkmıştı. O kadar ki genç rejim işe başladığı zaman gündelik ihtiyaçları şöyle böyle karşılayabilecek bir idare kadrosunu bile güçlkle kurabilmişti. Nihayet bu tabloyu tamamlamak için bütün bunlara, memleketin hukuk, idare, maarif, ziraat ve istihsal gibi işlerinde asırlardan beri devam eden düzensizliği ve geriliği, millî hayata asırlardan beri bin kollu bir ahtapot gibi musallat olmuş bir yığın batıl itikadı, her adımda ayağımıza takılan ve bizi aydınlık yolda ilerlemekten meneden, cihan piyasasında iflâs etmiş bir yığın eski kıymet hükmünü, kısaca kendini dışarıya açmamış, İktisadî hayatı inhilâl etmiş bir ortaçağ dünyasının artığı bir yığın yarı ölü müesseseyi de ilâve etmek lâzım gelir.

Cumhurluk rejiminin ve onun nimetlerini bu memlekete ve halkına bahşedenlerin ilk işi, elbette ki bu sonuncularla mücadele etmek olacaktır. İki başlı bir tabiat dışı mahlûka benzeyen Tanzimat tecrübesi eski ile yeninin tam ve mutlak bir kaynaşması olamayacağını, sinsi ve kaypak eskinin büyük girdaplar gibi, yeniyi kendisine çekip er geç yutacağını öğretmişti. Hakikatte bu enkaz yığınının, Fikret'in bir şiirinde bahsettiği o çürümüş sular gibi tehlikelerle dolu bir derinliği vardı. Bizi, haksız yere, dosta ve düşmana karşı onlar temsil ediyor gibi görünüyor ve doğrusu da millî hayatı bir tufeyli nebat gibi sarsmış bulunuyorlardı. Hâlbuki aslında, hakikî harsımızı ve milliyetimizi onlarda aramak milletimize ve tarihimize iftiradan başka bir şey olamazdı. Yazık ki bilmemezlik yüzünden çokluğumuz bunu böyle kabul ediyordu.

Nitekim genç rejim bunları teker teker ortadan kaldırdıkça hayatımız perde perde açıldı. Saltanat müessesesi daha evvel, millî iradenin ilk büyük tecellisi ile kaldırılmıştı. Uzun zamandan beri bu müessese, cemiyetin hayatına bu kadar yüksekte ve tarihin derinliklerinden gelen bir nüfuzla hâkim olan bir müesseseden beklenen müsbet rolü oynamak şöyle dursun, millî hayatı, lüzumsuz ve şuarsuz müdahaleleriyle daima tehlikeye sokmakta idi. 1839 dan 1918 e kadar Türk cemiyetinin hayatında birçok şeyler değişmiş, yenileşmişti. Yalnız hükümdarlık müessesesi kendisini değiştirememiş, hazin ve yetersiz bir gelenekte, bir ortaçağ zihniyetini devam ettirmiş ve bu yüzden bütün bir asırlık gayret hemen hemen boşa gitmişti. Sonunda kendisi de, bütün uzviyeti gizli iltihaplarla zehirleyen en uzak ve beklenmedik yerlerde korkunç ihtilâflar yapan çürük bir diş haline gelmişti. Hanedanın ikinci Mahmut'un ölümünden sonraki tarihi, seleften halefe doğru gittikçe artan bir tereddidi ve yetersizliğin tarihiydi; 1918 den sonra ise bu tereddidi ve cehalete ihanet de karışmıştı.

Bu lüzumsuz müesseseyi başından atmakla Türk cemiyeti sadece kendi mukadderatını kendi eline almamış, aynı zamanda bu ihaneti de cezalandırmış bulunuyordu. Saltanat müessesesini, 1923 den sonra, bizim için artık hiç bir mânası kalmamış olan hilâfet müessesesi; onu da memlekete gerçek bir aydınlaşma hareketini kökünden baltalayan ve imkânsız bir hale getiren Medrese ve onu da Tekkeler takip etti. Halkın temiz inancını bir işsiz zümresinin şöyle böyle refahı uğruna ve rasgele, çoğu muzır telkinlere âlet olarak istismar eden bu müesseseler ortadan çekildikçe, Türk milleti kendini muasır dünya ile beraber, birden bire onun seviyesinde buldu. Halkımızın daima sahibi bulunduğu o kuvvetli ve üstün akıl, bir yığın temiz ve cömert imkânlarla beraber meydana çıktı. Birdenbire kendimizi, hakikatlerimizin güneşine doğmuş bulduk. Hürriyetin ve üstün olmanın tadını tattık.

Bu yirmi sene içinde hars, hukuk, idare, maliye, iktisat ve her sahada yapılan işlerin tek bir mânası vardır: Türk milleti hür insanlara lâyük bir hayatın peşindedir ve filân veya falan müessesenin mazisinin işareti altında değil, memleketin realitelerinin çizdiği ihtiyaçlar yolunda yürüyecektir.

Hakikatte genç rejimin mânası büyük mikyasta bir hürriyet mücadelesiydi. Bu mücadelenin daha ilk merhalesinde Türk cemiyeti kadını kazandı. Eski Türkiye ile yeni Türkiye arasındaki farkların en büyüğünü, Türk kadınının bugünün hayatında tuttuğu yer gösterir. Onu her alanda, evde, okulda, hastanede, orduda, mahkemede, her yerde yeni baştan kazandık. Bu kazançla kendimizi birden bire çoğalmış, iki misli olmuş ve tamamlanmış bulduk. Artık eskisi gibi Türk kadını bir takım eskimiş, manası kalmamış kıymet hükümlerinin, sakat inançların zincirlerinde bağlı, hayatın uzak ve kudretsiz bir seyircisi, geleneğin biçare mağdur sürüsü değildir. O erkeğiyle beraber hayatı paylaşıyor. İyi ve kötü bir refah hali onu cemiyet içinde aylak bırakmıyor. İstihsale, fikir çalışmasına iştirak ediyor ve Türk erkeği onun yanı başında, kendi mesuliyetlerini paylaşmış gördükçe, eskisine göre daha başka bir hızla, daha büyük bir sevgi ile hayata bakıyor. Muâsır Türk Cumhuriyeti dünya ailesinin ihmal kabul etmez bir uzvudur. Zaman kervanına kadınlı ve erkekli bu katılışımız en çabuk zamanda ve her çabukluk meraklısını şaşırtacak surette olmuştur. Bugünün Türk'ünü artık dünya milletlerinden ayıran şey, yalnız millî ve coğrafi hususiyetleridir.

Cumhurluk rejimi hakikî istihsal yollarını milletimize açtıkça vatana ve onun kaynaklarına daha yakından ve daha kuvvetle sahiplendik. Şimdi ufak bir himmetle kendi kendisine yetebilecek bir vatanın çocuğuyuz. Türk endüstrisi henüz çok gençtir; fakat ilk tecrübe adımlarını çoktan atmıştır. Gayretimizin hakkı olan büyük ve şumullü refaha er geç ereceğiz. Elli sene evvel bu toprakta Türk mühendisinin ve Türk kalfasının yapacağı bir demiryolunda bir gün seyahat edilebileceğini düşünmek hülyaların en büyüğü idi; bu hülya hakikat oldu ve bugünkü cumhurluk çocuğuna artık bu kadarı yetmez. Türk milleti hâkimiyetinin ve kendi can menfaatlerinin koruyucusu olan ve kudretlerinin israf edilmesine fırsat vermeyen cumhurluğa bağlıdır. Onu en aziz malı, hayatının cevheri gibi korur.

Şüphesiz daha yapacak çok şeyimiz, hem pek çok şeyimiz vardır. Yeni rejimin en büyük vasfı realist olmasıdır. Vatanın ihtiyaçları ve milletin eksikleri bakımından hiç bir yalana tahammül edemez. Bu yirmi yıl içinde tabimizi, yani içinde yaşadığımız şartları her gün bir kere daha yendik. Bundan sonra da yeneceğiz. Yeni bir hayatın, yalnız bizim olan, ahengini nabzımızdan, hususiyetlerini ihtiyaçlarımızdan, çehresini şerefli tarihimizden ve güngörmüş vatanımızdan alan bir hayatın yaratıcısı ve efendisi olacağız. Genç Türk rejimi Türk milletine çalışma yollarını ve imkânlarını birbiri ardından açtıkça, hayatımız ve ufkumuz genişleyecek, her türlü saadete lâyük olduğumuz anlaşılacaktır.

Türk milleti kendi kanının kıymetini bilen, beyhude yere onu israftan çekinen bu yeni rejimin koruyucu siyaseti yardımıyla bütün dünyayı beş senedir kasıp kavuran hakikî bir felâketin dışında kaldı. Büyük İnönü'nün, tarih sırasıyla Türk cumhurluğunun ikinci reisinin şahsî meziyetlerine, vatan ve milletseverliğine borçlu olduğumuz bu basan, yeni rejimin hesabına son yüz elli senelik tarihimizde misli görülmecek derecede isabetli bir olgunluğu kaydediyor. Bunu şükranla söylerken, bu başarının menfi bir iş, bir kaçış olmadığını, hiç bir millî menfaati bozmadan bunun gerçekleştiğini de ilâve edelim. Bu çok kesin bir yaşama iradesi, çok keskin bir vaziyet görüşü, çok kıskanç bir millet sevgisi isteyen asil bir korunmadır.

Bu isabetli korunma yardımıyla mazisinde çok ıstırap çekmiş olan milletimiz, cumhurluğun yirminci yaşını, bu rejimi ve nimetlerini kendisine hediye edenlerden biri olan Milli Şef'in iradesi altında, tek bir vücut ve tek bir ruh halinde, içte ve dışta sükûn ve sulh içinde geçiriyor. *Ülkü*, bu sevinçli günü Türk ordusuna, Türk milletine ve Türk milletinin büyük Şef'ine, çok nurlu bir yolun ilk menzili ve istikbalimizi bekleyen şerefli başarı zaferlerinin bir müjdesi gibi kutlar" (İmzasız 1943e: 1-4).

Yine *Ülkü*'nün 16 İkinci Teşrin 1943 tarihli ve 52 numaralı sayısında yayımlanan “Konuşma” başlıklı başyazı, medeniyet kavramı hakkındadır. Medeniyetlerin devamlılığından söz eden yazar, insanlığın kazancının birinden öbürüne geçerken medeniyeti beraberinde götürdüğünü ve bu kavramın daima iyiye, daha iyisine yönelmek manasına geldiğini söyler. Medeniyetin teknikle karıştırıldığı hatırlatıldıktan sonra ev örneği üzerinden giden yazar, merdiven kat olmadığı gibi teknik de medeniyet değildir, der. Yani teknik aslında medeniyetleri birbirine bağlayan sürecin adıdır. Kullanılan benzetmelerden ve bilhassa medeniyet bahsindeki devamlılık vurgusundan dolayı Tanpınar’a ait olduğunu düşündüğümüz yazının tam metni aşağıdadır:

“KONUŞMA

Şu mavi çemberin altında birbirini kovalayan medeniyetler geldi geçti. Hiçbir medeniyet, kendinden sonrakini yoksamadı. İnsanlığın kazancı, birinden öbürüne geçerken beraberinde götürdüğü bir kavramdır. Bu kavram, iyiye, daha iyisine yönelmek gibi bir şeydir ki asıl medeniyet işte budur.

Medeniyeti türlü türlü tarif edenler bulunur. Nitekim bazılarınca medeniyet, hemen hemen teknik demektir. Bu da pek akla uygun gelmiyor. Merdiven, kat olmadığı gibi teknik de medeniyet değildir. Biz asıl binaya bakalım.

Bu yüzyıl gireli iki büyük cihan kavgası çıktı. İkincisi bugün süregeliyor. “Tahakküm zihniyetinin sebep olduğu bu amansız mücadelenin, milletleri mevcudiyetinde tehlikeye soktuğu için, tabiiyle şiddetini artıran sarsıntısı, insaniyetin dayandığı bütün mesnetleri kemirmektedir” Demek bu dünkü medeniyet, bu bina sendeliyor. Yine İnönü’den iştelim: “Göz açıp kapayıncaya kadar geçen kısa zamanlarda, harabe haline gelen şehirlerin yıkıntıları altına yalnız medeniyetin büyük eserleri değil, doğrudan doğruya kendisi gömülüyor.”

Göründüğüne göre mavi çember altından bu da geçmek üzeredir. Oyun devam ediyor. Bu bugün, öyle sanırım, hepimizin ortak olduğu bir düşünce, hayır, bir ıstıraptır. Şu mavi çemberin altından geçen medeniyetlerden birçoğunun kurucusu da Türklerdir. Demin asıl medeniyet dediğimiz kavram da en çok bizde vardır. Şefimiz, dünyaya yönelip de, “Ülkümüz, milletlerin hürriyeti ve istiklâli esasına dayanan bir medeniyetin temellerini sağlamlaştırmaktır” diye söyleyince hepimiz bu medeniyetin muştuladığı insanlığa inanıyoruz. Çünkü “Biz, dünyanın yarınki çehresi meydana çıkarken, her zaman düşmeye mahkûm bir tahakküm zihniyetinin değil, büyük küçük bütün hür milletler arasında samimî iş birliğine dayanan bir nizamın teessüs edeceğine inanıyoruz.”

İşte bu inançlardır ki "Harbi önlemek için en cesur hareketlere tereddütsüz atılmış olan memleketimiz, milletlerin esir seviyesine düşmemesi için de tehlikeli zamanlarda metin bir durum almaktan çekinmedi." Dolayısıyla: “Bundan böyle de tutacağımız yol, ülkümüz olan adalet nizamının kurulmasına yardım etmek olacaktır.”

Biliyoruz: "Önümüzdeki senenin cihan buhranının kesin devri olması ihtimali vardır." Yine biliyoruz ki "Cumhuriyet hükümeti ve Büyük Millet Meclisi, Türk milletinin mukadderatını bu şartlar içinde idare etmek vazifesindedir." Biliyor ve inanıyoruz ki “Türk milleti, insanca düşünceleri ve prensipleriyle büyük bir manevî varlıktır. Türk milleti, kendi içinde bir ve beraber olarak, Büyük Millet Meclisinin etrafında toplanmış büyük bir kudrettir. Vatanı imar etmeyi, Cemiyeti ilerletmeyi, insanlığa hizmet etmeyi, hür ve müstakil milletler ailesinin faydalı bir azası olmayı düşünen ve engin fedakârlıklara karar verebilen kahraman ve çalışkan Türk milletinin şeref ve itibarı, gelecek ihtimaller içinde daha ziyade yükselecektir.”

Bizi büyük yapan işte bu inancımızdır. Şu mavi çemberin altından kervan yığılışıyla ilerleyen milletler şenliğine şimdiden selâm olsun ki “Biz, bu cihan harbinin galibi, insaniyet ve medeniyet olmasını istiyoruz. Ona hizmet edeceklerin ayrılıklarında değil, tesanütlerinde umumî kurtuluş ve saadetin fecrini selâmlıyoruz.”

Medeniyet ülküdür, amaçtır; ama medeniyet merdiven değil, yapıdır; yeni bir binadır. O da böyle kurulur ancak” (İmzasız, 1943f: 1).

Lozan’ın yıldönümü münasebetiyle 1 Ağustos 1943 tarihli (nr. 45) *Ülkü*’de “Konuşma: Lozan” başlıklı yazı, Türk milletinin 24 Temmuz’da “Lozan zaferi”nin yirminci yılını kutladığından söz ederek başlar. Metnin dilinden Tanpınar’a ait olduğu açıkça anlaşılan yazının ilk paragrafında Tanpınar, Lozan’ın vatanın hürlik ve istiklalinin tapusu olduğunu söyledikten sonra, bu senedin İnönü’nde, Sakarya’da, Dumlupınar’da, şimal sınırlarından cenubun yanık yüzlü şehirlerine kadar uzanan küçük, büyük bir yığın cepheye kendi milleti için ölmüş şehitlerin kanıyla yazıldığını ifade eder. “Hiç bir batış, asırlar görmüş İmparatorluğun batışı kadar ihtişamlı bir şekilde kanlı ve destanlık olmamıştır.” diyen Tanpınar, alışık olduğumuz benzetmelerle kurulmuş cümleleriyle, bilginin ve sanatkârane ifadenin bir arada takdiminin önemli bir örneği sayabileceğimiz aşağıdaki satırları kaleme alır:

“Ordularının iki yüz yıllık sürekli ve çetin bir mücadele içinde adım adım çekildiği her büyük toprak parçasına, her büyük yol uğrağına, bir kere daha, tıpkı uzak ve yakın akisleriyle bütün ufku kaplayan bir akşam gibi, son bir gayretle kol kol uzandıktan, Galıçya’da, Kafkasya’da, Balkan ortalarında, asır serhaddinde bir kere daha kanının akışını seyrettikten sonra gelen bu çöküş, bu kendi kanı içinde yıkanarak ölüş, üzerinde durulacak bir hâdisedir. Onu takip eden geceyi, korkunç Mondros mütarekesini, hiç bir hakkı tanımayan zalim istilâları, bu istilâ ordularını ilk karşılayan kurşunu ve onun arkasından, her şeyin bittiği sanılan bir andaki canlanışı ve o kadar mükemmel surette ancak milletimizin başarabileceği yeni kuruluşu, biz unutmayacağımız gibi, dünya da unutamaz.”

Lozan onun ifadesiyle, “Mondros’la başlayan bu karanlık gecenin altın başlı çocuğudur.” Silahı alınmış, başşehir zapt edilmiş, içten ve dıştan hainlik görmüş bir milletin birdenbire, sadece üzerine bastığı toprağın ıstırabından kuvvet alarak yaptığı bir mucize olduğunu söyleyen Tanpınar: “Kaderle dış dişe, ölümle göz göze giriştiğimiz çetin mücadeleyi idare edenler, kendi iradeleri ve isabetli kararlarıyla kazanılan zaferlerin neticesi olarak, bu sulh mabedini, onun beyaz nur çatısını kurdular.” dedikten sonra sözü Lozan’da gerçekleştirilen görüşmelerde Türk heyetinin başkanlığını yapan İsmet İnönü’ye getirerek “İnönü’nde, Sakarya’da, talihimizin en karanlık günlerinde bir meşale gibi tutuşan ve ümitsiz geceyi aydınlatan zekâ, Lozan’da kudretlerinin bütün ölçüsünü verir. Kendi ektiği, alınının teriyle suladığı toprağı biçen bir çift gibi, genç İsmet Paşa, kılıcının hakkı olan bir zaferin nimetlerini toplamak için, kılıcını Başkumandanına emanet ederek gider. Aylarca süren bir didişmeden sonra oradan, vatan topraklarının her köşesinde kanı bir yakut madeni gibi birikmiş şehitlere ve onların çocuklarına, barışın yeşili ve zaferin kızıl altınının birbirine karıştığı bu çelengi getirir.” der.

Lozan Tanpınar’a göre, 1774’ten “o uğursuz Kaynarca’dan beri” çorap söküğü gibi giden ve ancak Türk milletine has olan büyük vasıflar sayesinde tam ve kat’i bir felaket halini alması geciktirilebilen uzun ve kanlı çözüleşe son verir. Zaten milli mücadele bir hak davasıdır, Lozan ise bir ölçü meselesidir, diyen Ahmet Hamdi Tanpınar, Lozan’ın bizim için başka bir manası daha

olduğundan söz eder. Ona göre Lozan bitmiş bir eser değildir. Türk milletinin çalışarak tamamlayacağı bir eserdir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın üzerinde durduğumuz *Ülkü*'deki imzasız yazılarından ve Atatürk'e ve İsmet İnönü'ye dair kaleme aldığı birkaç yazıdan, *Beş Şehir*'de yer yer sözü edilen İstiklal Harbi senelerindeki dilden anlaşıldığı kadarıyla, kendi nesli içinde, cumhuriyete bu kadar inanan çok az münevver vardır. Hakikaten Tanpınar, İstiklal harbinin neticesinde kurulan yeni devletin ve yeni rejimin yüksek bir kültür ve medeniyet üretebileceğine inanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı senelerine denk gelen mebusluk vazifesi münasebetiyle bürokrasideki hantallığı yahut merkezi idaredeki gevşekliği, yanlış politikaları görmüş olmakla beraber, edebi bir dille bu yazılarda dile getirdiği hususlar, önerdiği teklif ve tavsiyeler onun en azından Demokrat Parti'nin iktidarına kadar memleketten ve millettten umudunu kesmediğini göstermektedir. İman derecesinde bir inancın muhakkak ki hayal kırıklığı da acı olmaktadır:

“KONUŞMA: LOZAN

Türk milleti bu yıl, 24 Temmuzda, tarihinin en büyük günlerinden birini, Lozan zaferini, hür bir vatanda ve sulhün nimetleri içinde, yirminci defa olarak kutladı.

Lozan, tarihte iki adımda bir rastlanan ve bir harbi veya anlaşmazlığı bitirip yerine yenisini doğuran o herhangi muahedelerden biri değildir; elimize yeni baştan ve emsalsiz gayretler neticesi olarak geçirdiğimiz vatanın, hürlük ve istiklâlin tapu senedir. Bu senet, kendisini hazırlayan cenklerde, İnönü'nde, Sakarya'da, Dumlupınar'da, şimal sınırlarından cenubun yanık yüzlü şehirlerine kadar uzanan küçük, büyük bir yığın cephede kendi milleti için ölmüş şehitlerin kanıyla yazılmıştır. Lozan, 1914 cihan harbini bitirmez; belki Türk milletinin idam kararı olan Mondros ve Sevr'i düzeltir. Bu bakımdan, çökmüş Osmanlı İmparatorluğunun tasfiyesi değil, yeni bir vatanın yeni şartlar içinde doğuşudur.

Hiç bir batış, asırlar görmüş İmparatorluğun batışı kadar ihtişamlı bir şekilde kanlı ve destanlık olmamıştır. Ordularının iki yüz yıllık sürekli ve çetin bir mücadele içinde adım adım çekildiği her büyük toprak parçasına, her büyük yol uğrağına, bir kere daha, tıpkı uzak ve yakın akisleriyle bütün ufku kaplayan bir akşam gibi, son bir gayretle kol kol uzandıktan, Galiçya'da, Kafkasya'da, Balkan ortalarında, asır serhaddinde bir kere daha kanının akışını seyrettikten sonra gelen bu çöküş, bu kendi kanı içinde yıkanarak ölüş, üzerinde durulacak bir hâdisedir. Onu takip eden geceyi, korkunç Mondros mütarekesini, hiç bir hakkı tanımayan zalim istilâları, bu istilâ ordularını ilk karşılayan kurşunu ve onun arkasından, her şeyin bittiği sanılan bir andaki canlanışı ve o kadar mükemmel surette ancak milletimizin başarabileceği yeni kuruluşu, biz unutmayacağımız gibi, dünya da unutamaz.

Lozan işte Mondros'la başlayan bu karanlık gecenin altın başlı çocuğudur. Silâhı alınmış, başşehri zapt edilmiş, içten ve dıştan hainlik görmüş bir milletin birdenbire, sadece üzerine bastığı toprağın ıstırabından kuvvet alarak yaptığı bir mûcizedir. Kaderle dış dişe, ölümle göz göze giriştiğimiz çetin mücadeleyi idare edenler, kendi iradeleri ve isabetli kararlarıyla kazanılan zaferlerin neticesi olarak, bu sulh mabedini, onun beyaz nur çatısını kurdular. İnönü'nde, Sakarya'da, talihimizin en karanlık günlerinde bir meşale gibi tutuşan ve ümitsiz geceyi aydınlatan zekâ, Lozan'da kudretlerinin bütün ölçüsünü verir. Kendi ektiği, alınının teriyle suladığı toprağı biçen bir çift gibi, genç İsmet Paşa, kılıcının hakkı olan bir zaferin nimetlerini toplamak için, kılıcını Başkumandanına emanet ederek gider. Aylarca süren bir didişmeden sonra oradan, vatan

topraklarının her köşesinde kanı bir yakut madeni gibi birikmiş şehitlere ve onların çocuklarına, barışın yeşili ve zaferin kızıl altınının birbirine karıştığı bu çelengi getirir.

1774 den, o uğursuz Kaynarca'dan beri çorap söküğü gibi giden ve ancak milletimize hâs olan büyük vasıflar sayesinde tam ve kat'î bir felâket halini alması geciktirilebilen uzun ve kanlı çözüluşe Lozan son verir. Onunla sadece istiklâl ve hürriyetimizi elimize geçirmeyiz; mazinin bütün yanlış hesaplarını, kötülüklerini de beraberce tasfiye ederiz. Siyasî esirliğin başlangıcı olan iktisadi esirliği üzerimizden Lozan kaldırır. İlk defa olarak, Türk milleti Avrupa sermayesinin boyunduruğundan kurtulur. Gümrüklerine sahip olur. İktisadî hayatın kendi iradesiyle düzenlemek hakkını kazanır. Lozan, aşağı yukarı XVIII. asrın başından beri memleketimizde hüküm süren yabancı nüfuzunun, konsolos ve sefir saltanatının sonudur. Denizlerimize onunla sahip olur, adaletimizi vatan topraklarına onunla kayıtsız bir şekilde yayarız.

Fakat Lozan'ın ehemmiyetini sadece memleketimizin sınırları içinde görmemelidir. İstiklâl Mücadelesi gibi onun tabii neticesi olan Lozan'ın ehemmiyeti bütün Şark içindir. Çünkü Lozan, zincir şakırtılarını hürriyet şarkısı yapan bir iradenin mahsulüdür.

Millî Mücadele bir hak dâvasıydı. Lozan bir ölçü meselesidir. Bu neticeyi elde etmek o zaferleri kazanmak kadar güçtü. Kazandık. Çünkü Türk milleti, siyasî olgunluk sahibi bir millettir ve çünkü başındaki evlâtları, bir zaferi karşılardakilere kabul ettirmenin sırrını biliyorlardı. Onlar, bütün dünyaya, her milletin kendi hakkıyla yetindiği takdirde insanoğlunun nasıl mesut olabileceğini gösterdiler. Güzel ve mesut bir dünyanın kendimizi sınırlandırmakla elde edileceğini öğrettiler. İzmit ve Mudanya kıyılarına, İzmir'e yığılmış iman orduları ve onların Başkumandanı, arkada sarp Ankara'da toplanmış millet iradesi, ilerde Türk milletinin avucunda biriken iradesiyle barış masasına oturmuş kumandanı, hepsi birden bir tek şeyi düşünüyordu: bu zafer devamlı ve mantıkî barışın anası olsun. Böyle de oldu. Onun içindir ki Montrö, Lozan'ın sonradan yazılmış son bir faslına benzer. O günün şartları içinde memleketin muhtaç olduğu barışın nimetlerini geciktirmemek için göz yumulan bu küçük eksiğin aynı günlerde tamamlanması ve aradan geçen on iki yıllık bir fasıldan sonra 24 Temmuz 20 Temmuzun takip etmesi kadar güzel ve manalı tesadüf olamaz.

Lozan'ın dünya için ve tarihimiz için birçok mânâlarını saydık. Fakat bizim için bir başka mânâsı daha vardır: Lozan bitmiş bir eser değil, milletimizin zaman içinde çalışarak tamamlayacağı bir eserdir. Çünkü bugün için Lozan, istiklâl sahibi bir vatanda hür bir milleti, kendisine mahsus özlü bir hayatın temellerini kurmaya davet eden ufuklarımız kadar geniş, milletimizin yaşama iradesi kadar büyük ve asil bir sestir. Biz bu sesin ardından koştukça Lozan tamamlanacaktır. Çünkü İstiklâl Mücadelesi bir kurtuluş ve kuruluş mücadelesidir: gelecek zaman ait her şeref, her şan, bizi yeniden bu vatanın sahibi eden o zaferler dizisine aittir. Düne ait her şerefin bize bu vatanın kapılarını ilk açan Malazgirt'e ait olduğu gibi...

İşte Lozan bunun için milletimizin gelecek zaman içinde yapacağı her büyük hamlenin, her kartal uçuşunun hız alacağı altın kuledir" (İmzasız, 1943g: 1-2).

Yine yıldönümü münasebetiyle yazılmış ve imzasız olan bir başka yazı 1 Mayıs 1942 tarihli (nr. 15) "Konuşma: 23 Nisan" başlıklı yazıdır. Ancak söz konusu yazı *Nutuk*'tan ve Atatürk'ün farklı zamanlarda yaptığı konuşmalardan alınmış paragraflardan oluşmaktadır (İmzasız, 1943h: 1).

Ülkü'nün başyazıları arasında yine imzasız olmakla beraber Tanpınar'a ait olduğundan şüphe edemeyeceğimiz başka yazılar da vardır. Bunlardan birincisi mecmuanın 1 İkinci Kânûn 1944 tarihli

55'inci sayısında neşredilen “Konuşma: Yeni Yıla Gिरerken” başlığını taşımakta ve 1943 yılının “ağır ve ezici” olduğundan söz ederek başlamaktadır. Daha ilk paragrafta, bir yıl daha ihtiyarlayan toprak, kanatlarının altında ölüm ve bir yığın felâket vasıtası taşımak, insanlık içi yıkıcı olmak, çetin bir tecrübe, medeniyet ağacını kökünden sarsan bu fırtına gibi ifadeler metnin Tanpınar'ın kaleminden çıktığı konusunda şüphe bırakmaz.

Kaldı ki, Tanpınar'ın İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında tefrika edilen *Huzur* adlı romanının İkinci Dünya Savaşı'ndan söz eden satırları ile bu metin arasında bazı yakınlıklar da vardır. Mesela romanın ilk sayfalarından hatırladığımız Albert Sorel'e ait söz, bu yazıda “Büyük bir tarihçi: ‘Dünya, gömlek değiştireceği zamanlar, hâdiseler sakınılmaz bir mahiyet alır.’ der.” şeklinde kullanılmıştır (Tanpınar 2015: 19). Ayrıca Tanpınar'ın adı geçen romanında üzerinde durduğu insanlık ve savaş, İkinci Dünya Savaşı, savaş ve medeniyet gibi konulara dair fikirleriyle aşağıdaki yazıda dile getirdiği tespitler arasında bağlantılar vardır:

“KONUŞMA: YENİ YILA GİRERKEN

Ağır ve ezici talihli 1943 bitti. Şimdi yeni bir yılın içindeyiz. Toprak bir yıl daha ihtiyarladı. İnsanlık bir yılın tecrübesini daha tamamladı. Şimdi bütün gözler bu yeni giren yılın getireceği şeylerde... O, kanatlarının altında ölüm ve bir yığın felâket vasıtasını taşıyabileceği gibi, bütün dünyanın o kadar muhtaç olduğu barışı da getirebilir. Bu son dört harp yılı kadar hiçbir şey insanlık için yıkıcı olmadı; tarih, en zalim tanıdığı devirlerde bile bu kadar çetin bir tecrübeyi kaydetmez. Ne büyük Asya istilâları, ne dünyanın yüzünü değiştiren muhaceretler, ne Haçlı Seferleri... hiç bir hâdisе medeniyet ağacını kökünden sarsan bu fırtınaya benzetilemez. Hemen hemen dünyanın yarısını saran merhametsiz bir yangının alevinde insanlık devler gibi pençeleşiyor. Ölüm bütün insanlık için en çılgın, en korkunç raksını yapıyor. Talih, fertlerin üzerinden aşarak, milyonlar ve milletler için en keskin hükümlerle konuşuyor.

Her tarafta kardeşkanının sıcak kokusu var. Kurduğu medeniyetle, müesseseleriyle, kültürüyle o kadar mağrur olan Avrupa, asırlar boyunca büyümüş, gelişmiş, toprağın üstü kadar altını da benimsemiş, kök budak salmış bir hayat gözümüzün önünde yıkılıyor.

Büyük bir tarihçi: "Dünya, gömlek değiştireceği zamanlar, hâdiseler sakınılmaz bir mahiyet alır." der. Bu harp de öyle oldu. Bu dört yılda onun bahsettiği cinsten hâdiseler, biri birini karanlık kasırgalar gibi takip etti. Bununla beraber gene hiçbir devirde insanoğlu bu kadar kahraman olmamış, bu dört yılda olduğu kadar kendi kendisini geçmemiştir. Hiç bir zaman düşünen kafa, bu kadar çetrefil hesaplar yapmamış, sinir cihazı dediğimiz şey bu kadar dayanıklı olmamış, inanılan şeyler uğruna bu kadar acıya, yokluğa katlanılmamıştır. Sadece bu katlanma, insanoğlunun saadete ne kadar lâyık olduğunu gösterir.

Türk milleti şimdiye kadar bu zalim tecrübenin dışında kaldı. 1944 ü sulhün nimetleri içinde idrâk ettik. Bu sulhu millî varlığa olan inancımızla, tek bir irade halinde külçeleşmiş birliğimizle ve bilhassa bütün bu müspet kıymetleri o kadar azimle ve milleti için en faydalı yolda kullanmasını bilen Millî Şef'in hâdiseler karşısındaki sağlam, açık ve dürüst duruşu ile temin ettik. Bu kan ve ateş denizinde, dört yanımızı saran tehlike içinde millî varlığın gemisini bu kadar emniyetle yürüten ellere ne mutlu!

Bununla beraber, bu kadar beklenmedik hâdiselerle dolu bir zamanda, bu sulh vaziyetinin sonuna kadar böyle süreceğini mutlaka düşünemeyiz. Bir vatana sahip olmak saadetinin milletlere yüklediği bazı külfetler de vardır. Harp bunlardan biridir. Hürriyet ve istiklâline ekmeğinden fazla

bağlı olan Türk milleti bunu bilir. Onun içindir ki bütün sulh sesine rağmen harbe ve onun getireceği değişikliklere karşı en son ferdine kadar hazırdır ve gene bilir ki esas olan şey geçici sıkıntılar değildir; millî varlığın devamıdır. Onun içindir ki tehlikeye karşı hazır duran silâhlarımıza ve her silâhtan daha fazla güvendiğimiz millî imanımıza dayanarak hâdiselerin karşısında emniyetle bekliyoruz.

ÜLKÜ, bu emniyete dayanarak, Türk milletine, onun büyük iradeli Şefine ve Türk haklarının koruyucusu orduya, 1944 ün hayırlı olmasını ve bütün insanlığa yaralarını saracak âdil bir barışı getirmesini candan diler” (İmzasız, 1944c: 1).

Aşağıdaki yazının ise birkaç bakımdan ehemmiyeti vardır. Öncelikle yazı, İkinci Dünya Savaşını hangi tarafın/ tarafların kazanacağını artık belli olmaya başladığı günlerde yazılmıştır. Üstelik Türkiye müstakbel sonuca göre politika değiştirecek ve bu yazının neşirinden 18 gün sonra, yani 19 Mayıs 1919’da İsmet İnönü meşhur konuşmasını yapacaktır. (İmzasız, 1944h:1-2) Yakın tarihimizde 1944 Milliyetçilik Olayları yahut “İrkçılık-Turancılık Davası” adıyla bilinen hadiseler zinciri bu günlerde cereyan etmiş ve o günlerde Türkçü olarak tanınan bazı isimler tutuklanmıştır.

“Konuşma: Türk Gençliği ve Tahrikçiler” başlıklı yazı Ankara’da “hepimizi ve bütün halk efkârını gerçekten müteessir eden bir hadise oldu.” cümlesiyle başlar. Kastedilen Devlet Konservatuvarı öğretmenlerinden Sabahattin Âli’nin, Nihal Atsız aleyhine açtığı hakaret davasının görüşülmesi esnasında çıkan hadiselerdir. Sabahattin Âli, Nihal Atsız’ın *Orhun Mecmuası*’nda kendisini vatan haini olmakla itham ettiğini ve bu nedenle kendisinden şikâyetçi olduğunu söyler. Dava 27 Nisan 1944 günü öğleden sonra başlar ve tarafların ifadeleri alınarak (İmzasız 1944d: 2) Mayıs ayının onuncu günü tekrar görüşülmek üzere ertelenir (İmzasız 1944e: 2). Yine 10 Mayıs 1944 tarihli *Akşam* gazetesinin verdiği bilgiye göre (İmzasız, 1944: 2) Nihal Atsız 100 Türk lirası tazminat ödemeye ve dört ay hapis cezasına çarptırılmış olup cezası ertelenmiştir. Fikir ve edebiyat tarihimize “İrkçılık-Turancılık” davası olarak geçen bu hadisenin adını koyan da anlaşıldığı kadarıyla Falih Rıfkı Atay’dır (Atay, 1944: 1).

Yukarda üzerinde durduğumuz “Konuşma”ların birinde Tanpınar, hatırlanacak olursa, Başbakan Şükrü Saraçoğlu’nun bir sözüne atıfta bulunarak bir yazı kaleme almış ve o yazıda özetle, Saraçoğlu’nun kendilerinin –yani hükümetin- Türkçü olduğuna dair yaptığı konuşmasına iştirak manasında ifadeler kullanmıştı. O yazının yayın tarihinden sekiz ay sonra (yazının neşir tarihi 1 Eylül 1943) aşağıdaki yazı neşredilmiştir:

“KONUŞMA: TÜRK GENÇLİĞİ ve TAHİRİKÇİLER

Son günlerde, Ankara’da hepimizi ve bütün halk efkârını gerçekten müteessir eden bir hâdiseye oldu. Aslında küçük gibi görünen bu hâdiseye, bütün gerçek milliyetçileri haklı olarak düşündürdü ve uyanıklığa dâvet etti.

Mesele şudur: İrkçi ve Turancı olduğunu yazıyla, sözle ilân etmiş bulunan bir öğretmen, bundan bir müddet önce, idare ettiği dergide, Başvekilimize iki açık mektup neşretmişti. Yazıcı, bu mektuplarında, adlarını tasrih etmek suretiyle, bazı kimselerin yabancı sol ideolojiler telkin ettiklerini ileri sürüyordu.

İlkin şurasını belirtelim ki, bu memlekette Atatürk’ün kurduğu ve İnönü’nün koruduğu milliyetçi Cumhuriyet rejimi üzerine titreyen bir Hükümet vardır. Bu türlü ihbarların yeri, iyi niyetli insanlar için gazete veya dergi sayfaları değil, Devlet makamlarıdır. Bu rejimi kurmuş ve gözü gibi

sakinmiş olanların gerçekten zararlı propagandalar karşısında kayıtsız kalacakları nasıl düşünülebilirdi? Bu itibarla bu açık mektupları yazmış olanın iyi niyetinden her düşünceli vatandaş şüphelenmiştir.

Hâdiseye geçelim: Yukarda hüviyetini belirttiğimiz yazarı, bu yazılarından birinde, Ankara'daki bir öğretmene “vatan haini” demiştir. Bu öğretmen de adalet kapısına başvurmuş, dâva açmıştır. Dâva görüldüğü sırada, mahkemede ve sokakta taşkın hareketler olmuş ve polis, vazifesini yapmıştır. İş incelenince, bu hareketlerin mahkemeye tesir yapmak maksadiyle, el altından işleyen bir tahrik neticesinde hazırlanmış olduğu meydana çıkmıştır.

Her şeyden önce, bu memlekette canı pahasına millî bir Devlet nizamı kurmuş bir millet yaşıyor. Her ne şekilde olursa olsun, bu nizama ket vurmak isteyen bir hareketin hiç bir Türk vatandaş tarafından hoş görülmeceği muhakkaktır.

Asıl meseleye geçelim: Memlekette vakit vakit, belli maksatlarla, dışardan sızdırılmak istenen veya milletimizin gerçek menfaatlerini düşünemeyenler tarafından icat edilen çeşitli ve aykırı ideolojiler türemektedir. Hepsisi de birbirinden sakat, birbirinden zararlı olan bu ideolojiler, gerçek millî menfaatlerinin tam şuuruna varmış olan halkımız ve aydınlarımız arasında ancak pek mahdut birtakım zavallıları aldatabilmiştir. İşte bu yazarının bayrağını açtığı ırkçılık da bunlardan biridir. Bu anlayışın mensupları, Türk gençliğinin saf milliyetçiliğini kendilerine âlet etmek yoluna sapmışlardır.

Hâlbuki bizim milliyetçiliğimiz tefsir isteyen ve her tarafa çekilebilir bir milliyetçilik değildir; açıktır ve sarihtir. Milliyetçiliğimizin esasları, Şeflerimizin nutuklarında gösterilmiş ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin programında şöyle tespit edilmiştir:

“Millet, dil, kültür ve ülkü birliğiyle birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği içtimaî ve siyasî bir bütündür.”

“Parti, milletin hususî karakterini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmayı esas sayar. Parti, insanlık cemiyetine müstakil ve eşit milletlerden mürekkep bir büyük aile ve Türk milletini bu ailenin esaslı birliği olarak tanır.

Parti, milliyetçiliği Türk milleti içinde en yüksek bir insan seviyesine varmanın kök şartı ve vasıtası bilir. Parti, milletler arasındaki münasebetlerde, Türk milliyetçiliğini hiç bir millet için zarar düşünmeyen, her milletin insanlığa değerli hasletlerini takdir ve teşvik eden bir iyilik unsuru olarak kullanır.”

Parti programından aldığımız bu iki tariften de anlaşıldığı gibi, biz ne ırkçıyız, ne de Turancı. Biz yurdumuz içinde, kendi tarihinin yoğurmuş olduğu bir milletiz. Bu millet ülküsünün en olgun ifadesini de Kemalizm'de bulmuşuzdur.

Bugün Cumhuriyet inkılâbının yetiştirdiği olgun ve şuurlu gençliği bu ülküden ne sağa, ne sola bir adım bile saptırmak mümkün değildir. Hem Türk gençliği, geleneklerinden ve Şeflerinden aldığı terbiye ile devlet otoritesini en muhterem otorite olarak tanıyan bir gençliktir. Tahrikçiler, birkaç genci aldatmış olabilirler, fakat asıl suçlu onlardır.

Türk milletinin birliğini bozmak isteyen tahrikçilerse, Devletin kudretli elini daima başlarında görecektir. Hiç bir zaman, hele böyle bir zamanda, Türk milletinin sağlam yapısında gedik açmak isteyenlerin gizli oyunlarına meydan verilmeyecektir” (İmzasız, 1944f: 1).

Tanpınar'ın *Ülkü*'deki imzasız yazıları arasında edebiyatla/edebiyat tarihi ile doğrudan ilgisi bulunan tek yazı Mehmet Emin Yurdakul başlıklı yazıdır. *Ülkü Mecmuası*'nın 1 Şubat 1944 tarihli 57'nci sayısında neşredilen Mehmet Emin Yurdakul başlıklı yazı, şairin ölümü münasebetiyle kaleme alınmıştır. Bir şairin ölümünü bir kahramanın ölümüne, bir sazın kırılmasına benzeten Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Emin Yurdakul'un ölümüyle Türkçe'nin çok çalışkan ve namuslu bir evladını kaybettiğini söyler. Mehmet Emin Yurdakul 1898 tarihli *Türkçe Şiirler* adlı kitabı ile bilindiği gibi Türkçülük ve Türkçecilik tarihine büyük katkısı olan şairlerimizdendir. Şiir vadisinde Türkçenin mükemmel örneklerini vermiş olmasa da çalışmaları ile başka şairlere muhakkak ki ilham kaynağı olmuştur, diyen Tanpınar, Mehmet Emin Yurdakul'un kendisini cömertçe millî dâvalara vermiş olmasının, sazını, sözünü ve bütün ömrünü acılı bir vatana ve bakımsız bir halka cömertçe bağışlamış olmasının en büyük vasfı olduğunu söyler.

Mehmet Emin Yurdakul vesilesiyle Tanpınar'ın dil ve edebiyat tarihimiz hakkında söyledikleri elbette önemlidir. Fakat Mehmet Emin Yurdakul ve onunla aynı senelerde yazmış olmakla beraber çok ayrı vadilerde eserleri bulunan Tefik Fikret ve arkadaşlarının Mehmet Emin Yurdakul ve eseri hakkındaki düşünceleri de şüphesiz önemlidir. Bu açıdan Bursa'da Zaman şairinin aşağıya aldığımız paragraftaki fikirleri, üzerinde ciddi ciddi düşünülme hak etmektedir:

“Bizde milliyetçi hareketin Mehmet Emin’le başladığını belki iddia edemeyiz; bu fikir daha ziyade neslinin malıdır. Gerçekten, 1310 seneleri, Türk fikir hayatında milliyetçilik, ön safta olanlar için olsa bile, daima günün en büyük dâvası olmuştur. Mehmet Emin’in bize getirdiği şey, asıl kendi malı, asıl cevherinin parladığı taraf, halkçılığıdır. Ne büyük bir vatansever olduğuna hiç şüphe edemeyeceğimiz Namık Kemal’de, ne ferdi ıztıraba şiirinde o kadar geniş yer vermek isteyen Tefik Fikret’te halkı anlamak, onu kendi diliyle terennüm etmek arzusu görülmez. Namık Kemal, makalelerinde memleket meselelerini o kadar iyi görmesine rağmen, şiirlerinde, hele büyük sanat serlerinde dalma büyükte ve umumide kalmış, daima destanı aramıştır. Fikret ise, Rübâb’ın merhamet şiirlerinde daha ziyade hususinin üzerinde durur. Sis manzumesiyle başlayan ikinci devrede ise daha geniş mânasında insani bir şair olur. Milliyet, halk ve hürriyet gibi fikirlerin ve cemiyet hayatını İleriye götüren hamlelerin çoğunda Fikret’in de bir payı vardır. Fakat halkı bulamamıştır. O da umumide kalmıştır.”

Mehmet Emin Yurdakul başlıklı yazının tam metni aşağıdadır:

“KONUŞMA: MEHMET EMİN YURDAKUL

Mehmet Emin Yurdakul öldü. Bir şairin ölümü, kahramanın ölümü kadar insan kalbini burkan bir hâdisedir. Bir İlhamın tükenmesi, bir sazın kırılması daima mânalı bir şeydir. Bu ölümle vatan çok temiz ve ülkücü bir evlâdını; Türkçe de, ömrünün yarım asırdan fazla bir zamanını kendisine vakfetmiş namuslu, çalışkan bir işçisini kaybetti.

Mehmet Emin Yurdakul, ilhamı milletin hayatına yeni ufuklar açan şairlerdendir. Vâkıa o, Türkçenin Bâki, Nef’i, Fuzuli, Nedim, Galip veya Yahya Kemal gibi dilin mükemmelliğini tatmış, musikisini duymuş, şekiller ve tarzlar yaratmış, hulâsa zaman içinde Türk şiirinin üslûp ve edâsını kurmuş, onu insanlığın en temiz hayal iklimlerinden biri yapmış büyük şairlerimizden değildir. Fakat ilhamını yüksek bir fikre vakfedenlerin başında onun adını anmamak imkânsızdır.

Mehmet Emin Yurdakul'un en büyük vasfı, kendisini cömertçe millî dâvalara vermiş olması ve sazını, sözünü, bütün ömrünü acılı bir vatana ve bakımsız bir halka cömertçe bağışlamış olmasıdır.

Bizde milliyetçi hareketin Mehmet Emin'le başladığını belki iddia edemeyiz; bu fikir daha ziyade neslinin malıdır. Gerçekten, 1310 seneleri, Türk fikir hayatında milliyetçilik, ön safta olanlar için olsa bile, daima günün en büyük dâvası olmuştur. Mehmet Emin'in bize getirdiği şey, asıl kendi malı, asıl cevherinin parladığı taraf, halkçılığıdır. Ne büyük bir vatansever olduğuna hiç şüphe edemeyeceğimiz Namık Kemal'de, ne ferdi ıztıraba şiirinde o kadar geniş yer vermek isteyen Tefik Fikret'te halkı anlamak, onu kendi diliyle terennüm etmek arzusu görülmez. Namık Kemal, makalelerinde memleket meselelerini o kadar iyi görmesine rağmen, şiirlerinde, hele büyük sanat serlerinde dalma büyükte ve umumide kalmış, daima destanı aramıştır. Fikret ise, Rübâb'ın merhamet şiirlerinde daha ziyade hususunin üzerinde durur. Sis manzumesiyle başlayan ikinci devrede ise daha geniş mânasında insani bir şair olur. Milliyet, halk ve hürriyet gibi fikirlerin ve cemiyet hayatını ileriye götüren hamlelerin çoğunda Fikret'in de bir payı vardır. Fakat halkı bulamamıştır. O da umumide kalmıştır.

Halka ermenin bir tek yolu vardır: dilini bulmak. Ne Namık Kemal, ne Fikret bu dili bulmuş değillerdir. Mehmet Emin Yurdakul, sade Türkçeyi şiirinin dili olarak kabul etmekle tek başına bir İnkılâp yapmış oldu. 1313'deki Yunan muharebesi esnasında küçük bir Rûsumat memurluğu yapan bu genç adamı kendisine, mevcut geleneğin bu kadar dışında bir yol aramaya sevk eden âmiller nelerdir? Bunu burada araştırarak değiliz. Gelecek zamanda onun hayatı ve eseri üzerinde duracak olanların bunu bize hakkıyla anlatacaklarını umarız. Muhakkak olan bir şey varsa, o da Mehmet Emin'in şiirlerinin tam zamanında gelmiş olması ve onunla Türk şiirinde, Türk sanatında değilse bile, Türk fikir âleminde yeni bir şeyin başlamasıdır. "Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur!" mısraı, şöhretinin kemaline yaklaşan Fikret'i bile birdenbire şaşırtacak bir çeşnide idi.

Mehmet Emin'in bu yıllarda tam halkın dilini bulduğunu, heceyi, bu veznin geleneğinde mevcut bütün zenginliğiyle kullandığını iddia etmek belki biraz güç olur. Fakat başlamanın şerefi ona aittir. Bu onu zaman içinde yetişen ve yetiyecek bütün bir şairler neslinin başlangıcı yapar. Mehmet Emin Yurdakul'un bütün hayatını idare eden temiz ve cömert duygular için bu mükâfat azdır.

Türkçe Şiirleri Balkan harbinin hüznü dolu ilhamlarıyla dolu Türk Sazı takip etti. Selanik'te kendisini tereddütle deneyen ürkek saz, güttüğü dâvanın kudretiyle büyümüş, genişlemiş, gündelik hayattan umumi ıztıraba kadar milli hayatın her safhasını içine almıştı. İlk defa olarak Türkçede halkı bir duygu âleminin merkezi yapan bu eser ve onu takip edenler, Mehmet Emin Yurdakul'un asıl şöhretini kuran eserler oldu.

Memleketimizi tehdit eden büyük ve uğursuz hâdiseler geliştikçe Türk dâvasını muztarip insanlık dâvasıyla birleştiren Mehmet Emin, istiklâl Savaşı'nda ve onu takip eden yıllarda zihnî hayatının en geniş, en verimli çağlarını yaşadı. Türk milleti onu şiirlerinde ve Meclis kürsüsünde daima en temiz dâvalara hizmet eder gördü. Nihayet ihtiyarlık yılları geldi. Beyaz sakalı, halim tabiatı, rahmani yüzü ile Mehmet Emin Yurdakul, güzel bir günün akşamına benzeyen sakin bir ölümle aramızdan çekildi. Birkaç neslin acısını terennüm eden sarı, Türk semasında yeni bir yıldız gibi parlamak için ebediliğe göçtü. Onun ölümü ile çok iyi niyetli bir millet adamım kaybettik. Tarih, tamamlanmış bir insan adı kazandı. Ölümün diyarına bir milletin şükranını götürenlere ne mutlu!" (İmzasız, 1944g: 1).

Sonuç

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Ülkü Mecmuası*'nda neşrettiği imzasız yazıların, öncelikle Tanpınar külliyyatının tamamlanması bakımından önemi vardır. Kaldı ki, yine aynı mecmuada imzasız olmakla beraber Tanpınar'a ait olduğundan emin olduğumuz fakat bu yazının sınırlarını aşacağı için buraya almadığımız iki yazı daha vardır.

Tanpınar'ın imzasız yazıları zaten ilk defa tarafımızdan tespit edilmiş ve neşredilmiş olması bakımından elbette önemlidir. Fakat bizim için asıl mühim taraf, onun siyasi hayatının yani mebusluk devrinin ve siyasi fikirlerinin bir parçası olarak kabul edebileceğimiz bu yazılarda Halk Fırkası mensubu mebus Tanpınar'ın hangi dille mevcut siyasi iktidara teklifte bulunduğunu görmek olmuştur. Çünkü *Ülkü Mecmuası*, diğer bütün halkevi mecmuaları gibi siyasi iktidarın ideolojisine uygun bir kültürel coğrafya inşa etmek çabasıdadır. Tanpınar'ın bu yazıları bulmamıza vesile olan müsveddesinde belirttiği gibi yazıları kaleme alırken içinde bulunulan şartları -mesela İkinci Dünya Savaşı şartlarını- hiçbir zaman ihmal etmemiş, unutmamıştır. İnsanları ve hadiseleri şartları dâhilinde analiz etmeye, anlamaya çalışan Tanpınar için mazinin, hal-i hazırda münasebeti kurularak devam ettirilmesi gereken bir değerler manzumesi manasına geldiğini zaten biliyorduk. Fakat bilmediğimiz Tanpınar'daki entelektüel yalnızlığın, devrinin meseleleri hakkındaki görüş ve düşünceleri bakımından hem mensup olduğu siyasi partiden hem de çevresinde gördüğümüz insanlardan, bu senelerde derin şekilde ayrılmış olmasıyla başladığını görmüş olmamızdır. Çünkü Tanpınar kendi nesli içinde Türk milletine ve cumhuriyete bütün benliği ile inanan birkaç mühim isimden biridir. Onun sonraki senelerde yayımladığı yazılarda gördüğümüz ve umutsuzluğunun alegorisi olarak nitelendirdiğimiz/yorumladığımız birçok ibare, ifade ya da motif iman derecesindeki inancın sarsılmış olmasındandır.

Kaynakça

- Atay, Falih Rıfki (1944). "İrkçilik ve Turancılık", *Ulus*, 9 Mayıs 1944, s. 1-3.
- Okay, Orhan (2012). *Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar*, 3.bs., İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2015), *Huzur*, 24. bs., İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İmzasız (1941). "Okuyucularımıza", *Ülkü*, S. 1, 1 Birinci Teşrin 1941, s. 1.
- İmzasız (1943a). "Cumhurreisimiz İnönü", *Ülkü*, S. 36, C. 3, 16 Mart 1943, s. 1.
- İmzasız (1943b). "Konuşma", *Ülkü*, S. 44, C. 4, 16 Temmuz 1943, s. 1.
- İmzasız (1943c). "Konuşma", *Ülkü*, S. 46, C. 4, 16 Ağustos 1943, s. 1.
- İmzasız (1943d). "Konuşma", *Ülkü*, S. 47, C. 4, 1 Eylül 1943, s. 1.
- İmzasız (1943e). "Konuşma", *Ülkü*, S. 51, C. 5, 1 İkinci Teşrin 1943, s. 1-4.
- İmzasız (1943f). "Konuşma", *Ülkü*, S. 52, C. 5, 16 İkinci Teşrin 1943, s. 1.
- İmzasız (1943g). "Konuşma: Lozan", *Ülkü*, S. 45, C. 4, 1 Ağustos 1943, s. 1-2.
- İmzasız (1943h). "Konuşma: 23 Nisan", *Ülkü*, S. 15, C. 2, 1 Mayıs 1942, s. 1.
- İmzasız (1944a). "Konuşma: Birinci İnönü", *Ülkü*, S. 56, C. 5, 16 İkinci Kânûn 1944, s. 1.

- İmzasız (1944b). “Konuşma: İkinci İnönü”, *Ülkü*, S. 61, C. 6, 1 Nisan 1944, s. 1.
- İmzasız (1944c). “Konuşma: Yeni Yıla Girerken”, *Ülkü*, S. 55, C. 5, 1 İkinci Kânûn 1944, s. 1.
- İmzasız (1944d). “Sabahaddin Âli-Nihal Adsız Davasına Başlandı”, *Akşam*, 27 Nisan 1944, s. 2.
- İmzasız (1944e). “Sabahaddin Âli Adsız Davaları Bitti”, *Akşam*, 10 Mayıs 1944, s. 2.
- İmzasız (1944f). “Konuşma: Türk Gençliği ve Tahrikçiler”, *Ülkü*, S. 63, C. 6, 1 Mayıs 1944, s. 1.
- İmzasız (1944g). “Konuşma: Mehmet Emin Yurdakul”, *Ülkü*, S. 57, C. 5, 1 Şubat 1944, s. 1.
- İmzasız, (1944h). “Milli Şefin Tarihi Nutku”, *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1944, s.1-2.